

BLACK SEA
SECURITY
FORUM

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

У ПРИДНІСТРОВІ ЗАВЖДИ ДОЩИТЬ:

5 сценаріїв, що робити
з чорною дірою Європи

BLACK SEA SECURITY FORUM

**У Придністров'ї завжди дощить:
5 сценаріїв, що робити з чорною
дірою Європи**

Київ, 2024

BLACK SEA SECURITY FORUM

Black Sea Security Journal (2024)

«У Придністров'ї завжди дощить: 5 сценаріїв, що робити з «чорною дірою» Європи» — перший випуск Black Sea Security Journal, в якому розглядається проблематика Придністровського замороженого конфлікту та його вплив на Молдову, Україну та Чорноморський регіон в цілому. Даний випуск є продовженням панельної дискусії, що відбулася під час першого Чорноморського безпекового форуму у 2024 році в Одесі.

Автори статей представляють п'ять можливих сценаріїв розвитку ситуації в Придністров'ї в найближчому майбутньому. Кожен сценарій містить аналіз потенційних політичних, економічних та безпекових наслідків, пропонує всебічний погляд на заморожений конфлікт. Журнал спрямований на експертів і професіоналів у сфері регіональних досліджень і безпеки, що прагнуть глибше зрозуміти історичні корені та сучасні динаміки, які формують цю «чорну діру» Європи.

Редактор

Марина Карлевіц

Переклад

Єгор Остапов

Анастасія Кругляк

Дизайн

Олена Науменко

Друк

Чорноморський безпековий форум за підтримки Фонду «Відродження» в Україні.

Контакти

Website: odesaforum.org

email: info@odesaforum.org

X (Twitter): [@odesaforum](https://twitter.com/odesaforum)

YouTube: [@odesaforum](https://www.youtube.com/@odesaforum)

Погляди та думки, висловлені в статтях, належать їх авторам і не обов'язково відображають позицію Чорноморського безпекового форуму, його партнерів та донорів.

200 копій

Київ 2024

ЗМІСТ

Передмова	7
Для Молдови не існує іншого варіанту, крім мирної реінтеграції Придністров'я <i>Олег Серебрян та Ден Ніку</i>	8
Примусова реінтеграція Молдови: можливі причини і наслідки падіння придністровського режиму <i>Сергій Сидоренко</i>	17
Український погляд на ситуацію в Придністров'ї: заморожений конфлікт – ще одна загроза національній безпеці <i>Олексій Гончаренко</i>	32
Чи можлива анексія Придністров'я Росією і що це означатиме для регіону? <i>Майкл ДіЧіана</i>	37
Заморожені конфлікти як імперський, постімперський та неоімперський інструмент Росії на прикладі Придністров'я <i>Д-р Юліан Кіфу</i>	46

ПЕРЕДМОВА

Дорогі друзі,

У червні 2024 року нам вдалось об'єднати понад 350 політиків, урядовців, експертів, військових та представників бізнесу з більше ніж 20 країн світу в Одесі на першому Чорноморському безпековому форумі. Вперше після повномасштабного вторгнення росії в Україну у 2022 році, у місті Одеса відбулась конференція такого високого рівня. Наша місія – створити платформу, яка допоможе знайти шляхи вирішення викликів, з якими стикається Чорноморський регіон сьогодні, та запропонувати конкретні дії для їх врегулювання.

Від імені команди Чорноморського безпекового форуму, я радий представити вам перший випуск Black Sea Journal. У цьому випуску ми зосередились на темі Придністров'я та його впливі на Чорноморський регіон і його безпеку. Ми зібрали відомих авторів з України, Молдови, Румунії та США, щоб розглянути 5 сценаріїв того, як ситуація в Придністров'ї може розвиватися в майбутньому і до яких наслідків це може призвести.

Олексій Гончаренко
народний депутат України
Президент Комітету ПАРЄ з питань
міграції, біженців та переміщених осіб
Голова Чорноморського Безпекового Форуму

ДЛЯ МОЛДОВИ НЕ ІСНУЄ ІНШОГО ВАРІАНТА, КРІМ МИРНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ ПРИДНІСТРОВ'Я

Олег Серебрян
віцепрем'єр-міністр
з питань реінтеграції
Республіки Молдова

Дан Ніку
старший консультант
Бюро з питань реінтеграції

Статтю присвячено Придністровському конфлікту в Республіці Молдова та намаганням молдовської влади розв'язати його мирним шляхом. Автори представляють позицію Кишинєва щодо просування порядку денного реінтеграції за допомогою лише політичних, дипломатичних та економічних інструментів. На їхню думку, реінтеграція Придністров'я мирним шляхом є цілком реальною через низку особливостей конфлікту 1992 року і ситуацію, що склалася після нього. У статті також розглянуто безперервний поточний діалог, який Кишинів веде в межах наявних форматів переговорів із сепаратистськими структурами в Тирасполі, а також аргументи на користь того, що мирна реінтеграція є єдиним доступним рішенням за нинішніх обставин.

Вступ

Останніми роками Придністровське питання стало предметом широких дискусій у середовищі експертів з міжнародних відносин і регіональної безпеки. Назва «Придністров'я» з'являється у звітах, статтях та аналітичних матеріалах світових ЗМІ й аналітичних центрів набагато частіше, ніж раніше.

У Республіці Молдова ми спочатку спостерігали за цією еволюцією із трепетом, а з часом, навіть із певним занепокоєнням.

”

За роки часто невдалих спроб інтернаціоналізувати цю тему, Кишинів так і не звик пояснювати її для справді широкої міжнародної аудиторії, обмежуючись лише вузьким колом експертів і дипломатів, які знаються на темі.

Звідси і занепокоєння: іноді нам здавалося, що деякі автори, чи то академічні науковці й експерти аналітичних центрів, чи то журналісти, просто не розуміють суті справи, навіть коли йдеться про прості факти, а не їх інтерпретацію. Відчувалось нерозуміння поняття і суті «замороженого конфлікту», на який звертали все менше уваги через його «замороженість».

У цій статті ми прагнемо привернути увагу читачів до вищезгаданого нерозуміння в надії подолати його. В цій статті, ми маємо намір пролити світло на певні аспекти Придністровського питання і дати відповіді на деякі найбільш розповсюджені питання. Чим є Придністровський регіон для Республіки Молдова? Чому ми наполягаємо на його реінтеграції? Чому реінтеграція мирним шляхом – це єдиний прийнятний для нас шлях? І можливо, найскладніше – що робити з російською військовою присутністю і її впливом в регіоні?

Придністровський регіон – органічна частина Республіки Молдова

З тих пір, як національна влада втратила контроль над деякими містами, селищами та селами країни, ми використовуємо такі назви для цього регіону: Східні райони Республіки Молдова, Придністровський регіон, Лівобережжя Дністра. Це сталося не лише через те, що ця територія не мала чіткого статусу в складі Молдавської РСР, а й, за іронією долі, через її мінливу та дрейфуючу ідентичність протягом останніх кількох століть. Це була територія османських, татарських і російських інтересів, а в XVI–XVII ст. – місцем імміграції етнічних румунів із князівств Молдови і Валахії, а також Трансильванії. У 1792 році, коли ця територія стала частиною Російської імперії, нова адміністрація зіткнулась з компактним проживанням румунськомовного населення у смузі 15–20 км на схід від Дністра з такими містами і поселеннями, як Дубосари, Сукля, Слободзея та ін.

Цілком природно, що протягом XIX ст. етнічне румунське населення на обох берегах Дністра підтримувало численні міцні зв'язки. Настільки, що коли в 1917–1918 рр. Бессарабія стала республікою, проголосила свою незалежність, а потім приєдналася до Румунії, представники лівобережних молдован просили не залишати їх осторонь і прагнули бути залученими до цих процесів. Однак історія, схоже, мала інші плани, і в 1924 році Радянський Союз створив Молдавську Автономну Радянську Соціалістичну Республіку (МАССР), задекларувавши мету повернути Бессарабію під контроль Москви.

МАССР була значно більшою за нинішній Придністровський регіон Республіки Молдова, з територією 8,3 тис. кв. км, а етнічні румуни/молдовани не були найбільш чисельною етнічною групою, оскільки 45,5% її населен-

ня становили українці¹, а молдовани – лише 31,6%². Тим не менш, на території площею 3,7 тис. кв. км, яку радянська влада включила до складу Молдавської РСР у 1940 році, явно переважала румунськомовна більшість. Фактично, це була та сама історична смуга землі з компактним румунським населенням, про яку ми згадували раніше. З серпня 1940 року п'ять районів Молдавської РСР, розташованих на лівому березі Дністра, входили до складу республіки без будь-якого автономного чи формалізованого окремого статусу.

Враховуючи ці факти, неможливо не сприймати Придністровський регіон як органічну частину Республіки Молдова. Незважаючи на 34 роки відсутності ефективного контролю з боку центральної влади³, соціальні зв'язки між двома берегами Дністра досі є міцними, а опитування, проведені в обох регіонах, показують, що населення не сприймає один одного як загрозу, навпаки, воно має теплі взаємні почуття. Ба більше, значна частина населення підтримує родинні та соціальні зв'язки, а взаємні візити – досить поширене явище. Десятки тисяч людей із лівого берега працюють і живуть у столиці, Кишиневі, та таких містах і селищах уздовж Дністра, як Резина, Оргіїв, Криуляни, Каушани тощо. Крім того, понад 90% з приблизно 350 000 осіб, що проживають у регіоні, мають громадянство Республіки Молдова⁴, і велика кількість з них користується різними формами соціальної допомоги, пропонованими Кишиневом. Ми ще повернемося до цих цифр пізніше.

З цих та інших причин єдиний шлях, який ми можемо вибрати щодо Придністровського регіону – це вважати його частиною нашої країни і докласти всіх зусиль для його мирної реінтеграції до складу Республіки Молдова.

Особливості Придністровського конфлікту роблять мирне врегулювання реалістичним сценарієм

Щоб пояснити нашу прихильність до мирної реінтеграції, пропонуємо згадати про деякі події, що призвели до втрати контролю над Придністровським регіоном з боку молдовського уряду.

1 https://en.wikipedia.org/wiki/Moldavian_Autonomous_Soviet_Socialist_Republic

2 Там само.

3 Так звана «Придністровська Молдавська Республіка» самопроголосила свою незалежність у 1990 році.

4 <https://gov.md/ro/content/peste-357-mii-de-locuitori-din-regiunea-transnistreana-sunt-cetateni-ai-republicii- moldova>

Насамперед Придністровський конфлікт не був етнічним за своєю природою. Дійсно, у 1989–1992 роках регіон був більш проросійським і активніше ностальгував за Радянським Союзом, ніж решта території Республіки Молдова, але в таких само умовах опинилась і Гагаузія, де довелось вживати заходів з відновлення конституційного ладу. Починаючи з 1989 року, Придністровський регіон відігравав свою роль у зусиллях Москви, спрямованих на те, щоб послабити і звести нанівець рух за національні права і незалежність Республіки Молдова. Але навіть якщо деякі люди бачили подальшу еволюцію нашої країни принципово по-різному, їхні розбіжності мали (гео)політичний, а не етнокультурний характер. Ступінь ворожнечі й ненависті між людьми ніколи не досягав рівня колишньої Югославії або вірмено-азербайджанського конфлікту. Особисті зв'язки не були розірвані, вони тривали як до, так і після короткого збройного конфлікту 1992 року, зокрема й між людьми різного етнічного походження. Придністровський регіон був місцем, де понад 40% становили молдовани/румунни, понад 30% – українці, понад 20% – росіяни, а решту становили болгари, гагаузи, поляки та євреї⁵. Люди всіх етнічних груп із різними рідними мовами брали участь у бойових діях 1992 року як на боці урядових військ, так і на боці тираспольських сепаратистів. Конфлікт спричинив появу певної кількості внутрішньо переміщених осіб, але далеко не в таких масштабах, як у Грузії чи Азербайджані або Вірменії.

І хоча історія не знає умовного способу («що було б, якби...»), варто замислитися над тим, що могло б статися в 1992 році, якби колишня 14-а радянська (на той час уже російська) армія не була розгорнута в Придністровському регіоні, якби вона не надавала зброю, боєприпаси та всі інші форми військової допомоги нерегулярним збройним формуванням, які підтримували сепаратистів. Тут можна згадати приклад Гагаузької автономної одиниці, адже групи гагаузів у Комраті також проголосили «Гагаузьку республіку» 19 серпня 1990 року (до створення так званої «Придністровської Молдавської Республіки»). Однак влада Молдови не дозволила ситуації перерости у військовий конфлікт і, врешті-решт, провела переговори та реалізувала план мирного врегулювання, що дало змогу зберегти цей південний регіон у складі країни. Слід відзначити, що Гагаузький регіон не мав жодних радянських/російських збройних сил, постійно дислокованих на його території.

5 https://statistica.gov.md/publications/137/ro/Raport_Transnistria_Meyer_rom.pdf.

Придністровський конфлікт залишається єдиним «замороженим» конфліктом на пострадянському просторі, де ми зберігаємо мир, починаючи з моменту угоди про припинення вогню 1992 року. Російські офіційні особи часто заявляють, що це результат «однієї з найуспішніших миротворчих операцій в історії», яка, на їхню думку, включає і російські війська, присутність яких на нашій території молдовська влада вважає незаконною. Але справжня причина криється в численних зв'язках, які ми підтримуємо як народ по обидва береги Дністра, і ризикуємо припустити, що конфлікт здебільшого має штучний характер. Крім того, готовність влади в Кишиневі брати участь у перемовинах часто сприяла зменшенню напруги, коли був ризик, що конфлікт спалахне з новою силою.

Ми ведемо діалог з представниками Тирасполя, і це відіграє свою роль

Після 1992 року Кишинів веде діалог із невизнаними державними структурами Тирасполя, а посередником в цих перемовинах виступає ОБСЄ. Після 2000 року діалог відбувався в кількох форматах: 1) 5+2 – найбільш широкий міжнародний формат, де сторонами є Кишинів і Тирасполь; ОБСЄ, Україна і Росія виступають в якості посередників, а Сполучені Штати Америки і Європейський Союз – як спостерігачі; 2) 1+1 – віцепрем'єр-міністр з питань реінтеграції, який є головним переговорником від Кишинева, зустрічається з головним переговорником від Тирасполя; 3) а також, робочі групи – експерти з обох берегів Дністра, які зустрічаються для вирішення адміністративних/технічних питань в інтересах усіх громадян. Ми підтримували ці формати протягом багатьох років, і Кишинів успішно виконував свої зобов'язання перед громадянами та міжнародними партнерами.

Зрозуміло, що після початку російської військової агресії зустрічі у форматі «5+2» стали неможливими, однак зустрічі робочих група, а також у форматі «1+1» відбуваються регулярно. Мирне врегулювання конфлікту неможливе без підтримання діалогу, вважають в Молдові.

Відданість шляху мирної реінтеграції приносить свої плоди: з 2012 року Кишиневу вдалося успішно залучити лівобережжя Дністра до переговорів із Європейським Союзом перед підписанням Угоди про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі (ПВЗВТ) та Угоди про асоціацію. Після того, як регіон було включено разом із рештою території країни до

цих угод, торгівля з країнами-членами ЄС процвітає. Сьогодні понад дві третини комерційних обмінів, які здійснюють компанії з регіону, відбуваються з партнерами з ЄС⁶. Зміцнення зв'язків з ЄС і скасування візового режиму для громадян Молдови сприяло стрімкому зростанню кількості мешканців Придністров'я, які подали заявки на отримання молдовських документів, що посвідчують особу, і тепер є громадянами країни. Майже всі підприємства регіону зареєструвалися в органах влади Молдови, що легалізувало їхню діяльність, зокрема експортні операції.

Ще одна причина, з якої Кишинів надає перевагу лише мирній реінтеграції, пов'язана із прагненням зберегти внутрішньополітичну стабільність у Республіці Молдова. Країна переживає суспільний розкол. Проєвропейські настрої переважають, але значна частина населення виступає за більш тісні зв'язки з Росією. Це дає змогу проросійським політичним партіям і групам впливу вдаватися до дестабілізаційних дій в інтересах Москви.

Проросійські сили всіляко намагаються завадити нашим зусиллям до європейської інтеграції та намагаються прив'язати нашу країну до очолюваних Росією структур на кшталт Євразійського економічного союзу, поширюючи агресивні наративи, та дезінформаційні кампанії.

Наразі суспільно-політична ситуація в країні стабільна, але напружена, і проєвропейський уряд робить усе можливе, щоб підтримувати порядок і не піддаватися тиску, спрямованому на те, щоб збити нас з європейського

шляху. Будь-який користувач соцмереж може періодично помічати так звані «новини» або «інсайди», які описують таємні «плани» молдовської влади (звісно, за підтримки НАТО) здійснити збройний напад на Придністровський район і покласти край російській військовій присутності там. Мета цього наративу – посіяти страх і недовіру до влади серед пересічних громадян, зробивши владу вразливою. Це важливий інструмент у гібридній війні, яку веде Росія проти нашої країни. Кишинів завжди заперечував такі наміри й активно протидіє дезінформації, спрямованій проти нашої країни.

⁶ <https://www.moldpres.md/news/2024/05/09/24003410>.

Мінімізація російського впливу наблизить мирну реінтеграцію регіону

Підхід Кишинєва до реінтеграції ґрунтується на спробах відновити єдиний національний простір в економічній, фінансовій, освітній, культурній та правовій сферах.

Ми маємо зобов'язання перед нашими громадянами, які проживають в цьому регіоні, тому питання полягає не тільки в 11% території, яка не контролюється

центральною владою. На нашу думку, вони повинні продовжувати жити там після реінтеграції і користуватися всіма правами і свободами, які наша країна гарантує своїм громадянам. Навіть серед 1500 членів Оперативної групи російських військ лише близько 100 є російськими офіцерами, які прибули з-за меж регіону, решта — місцеві жителі. Ми повинні враховувати ці обставини, розробляючи плани подальшої реінтеграції.

Багато надій на успішну реінтеграцію пов'язано з процесом європейської інтеграції Республіки Молдова. Наша країна стала кандидатом одночасно з Україною у 2022 році, а потім розпочала офіційні переговори у 2024 році. За нашими оцінками, підвищення рівня життя на правому березі Дністра може стати каталізатором подальшої інтеграції, приваблюючи громадян із Придністровського району. Це вже відбувається щонайменше з 2014 року, коли середня заробітна плата на правому березі більш ніж удвічі перевищила середню заробітну плату в регіоні. Тепер ми очікуємо, що цей процес відбуватиметься набагато швидше.

Влада Молдови також вжила односторонніх заходів для включення бізнесу з Придністровського регіону в єдиний митний простір країни. З початку поточного року, згідно з новим Митним кодексом, усі підприємства, що здійснюють комерційні операції, повинні сплачувати митні податки до державного бюджету, як і всі інші бізнеси в країні. Влада планує продовжувати впроваджувати економічні та фіскальні заходи, щоб поступово взяти регіон під контроль.

Інші заходи, які спрямовані на подолання залежності регіону та країни від Росії, включають подальше посилення енергетичної незалежності. Ми маємо переконатися, що Росія більше не зможе нав'язати свою політичну волю шляхом тиску на наш уряд, використовуючи енергетичну

зброю. Ми запровадили швидкі заходи з диверсифікації імпорту газу та електроенергії, а також кроки, спрямовані на збільшення внутрішньої генерації. Ці заходи вже дали нам можливість припинити споживання газу від «Газпрому» на правому березі Дністра. Ми працюємо над тим, щоб газ, який надходить на лівий берег і генерує більшу частину споживання електроенергії всієї країни, більше не був безплатним. Робота з ринковими цінами розірве порочне коло, яке використовується тираспольськими структурами для фінансування режиму, який продовжує тримати нашу країну розділеною.

Разом з іншими заходами нинішній уряд робить кроки щодо модернізації та зміцнення наших збройних сил і сектору безпеки та оборони. Зараз ми виправляємо помилку минулого, коли протягом десятиліть військовий і безпековий сектори не отримували достатнього фінансування і регресували до стану, в якому вони вже не могли виконувати свої функції. Ми повинні бути готові до будь-яких викликів, зокрема коли йдеться про національну оборону і національну безпеку.

Зміцнюючи свої позиції за столом переговорів, ми готуємося забезпечити демілітаризацію Придністровського регіону та реінтеграцію країни мирним шляхом і за повної підтримки міжнародного співтовариства. Хочемо нагадати, що Російська Федерація взяла на себе зобов'язання вивести всі свої війська з Республіки Молдова в 1999 році на Стамбульському саміті ОБСЄ, і наша країна неодноразово зверталася до російської сторони, зокрема і на рівні ООН, з проханням виконати це зобов'язання.

Ба більше, молдовська влада зробила мирний і дипломатичний курс дій частиною нашого національного законодавства. Згідно зі статтею 110 Конституції, Кишинів може запропонувати автономію населеним пунктам на лівому березі Дністра відповідно до спеціального статуту, прийнятого законом. Закон 173/2005 чітко визначає, що придністровське врегулювання може бути здійснене лише за допомогою мирного рішення, що включає військові дії, а також на основі демократизації та демілітаризації придністровського регіону.

Мир – це єдиний шлях

Ми продовжуємо працювати над досягненням мирного остаточного вре-

гулювання Придністровського конфлікту і повної реінтеграції регіону до складу Республіки Молдова. Ми впевнені, що ця стратегія відповідає волі народу нашої країни. Всі наші громадяни, незалежно від їхньої етнічної приналежності, мови спілкування та політичних уподобань, бажають миру. Ми бачимо це в усіх опитуваннях, ми чуємо це в усіх наших дискусіях з населенням. Наш уряд поважає волю народу і зробить усе можливе, щоб не ризикувати життям наших військовослужбовців і співгромадян. Ось чому мирна реінтеграція Придністровського регіону є єдиним можливим шляхом. Ми й надалі будемо відстоювати цю позицію, тому що вона глибоко вкорінена в способі життя нашого народу і його природі й відображає наш спосіб ведення справ. Ми можемо досягти успіху лише тоді, коли продовжимо доводити світові, що наша прихильність до миру сильна, як ніколи.

У досягненні цієї мети ми розраховуємо на підтримку наших сусідів – України та Румунії, а також усієї міжнародної спільноти. Розв'язання Придністровської проблеми полегшить життя всього регіону. Однак ми можемо зробити це тільки мирним шляхом. Іншого варіанта не існує.

ОЛЕГ СЕРЕБРЯН – молдовський письменник, історик, політолог, дипломат і державний службовець. Здобув ступінь бакалавра історії та права Державного педагогічного університету в Кишиневі (1992) та ступінь магістра міжнародних відносин Європейського інституту в Ніцці (1993). Навчався за спеціалізованими програмами в Національній школі адміністрації у Парижі, а також в університетах Единбурга та Бірмінгема. У 1998 році здобув ступінь доктора філософії з політології. У 1998–1999 роках був пресекретарем МЗС Молдови. У 2010–2015 роках був послом Республіки Молдова у Франції та ЮНЕСКО, а в 2015–2022 роках – послом Молдови в Німеччині. З січня 2022 року обіймає посаду віцепрем'єр-міністра з питань реінтеграції в уряді Республіки Молдова.

ДАН НІКУ – молдовський політолог і державний службовець, обіймає посаду старшого консультанта в Державній канцелярії Республіки Молдова, Бюро з питань політики реінтеграції. Здобув ступінь бакалавра політології у Національному університеті політичних досліджень і державного управління в Бухаресті (Румунія), а також ступінь магістра політичної теорії та аналізу в тому ж університеті. До приходу на державну службу працював у засобах масової інформації та аналітичних центрах / неурядових організаціях.

ПРИМУСОВА РЕІНТЕГРАЦІЯ МОЛДОВИ: МОЖЛИВІ ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ ПАДІННЯ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО РЕЖИМУ

Сергій Сидоренко

редактор “Європейської правди”

З-поміж усіх численних міжнародних збройних конфліктів — як гарячих, так і «заморожених» — немає двох однакових. Кожна війна має унікальні особливості, і спроби провести аналогії між різними конфліктами нерідко ведуть до хибних висновків. Навіть коли у цих конфліктах фігурує одна й та сама держава-агресорка.

Війна проти України та застарілий придністровський конфлікт ілюструють цю тезу якнайкраще. Вони відрізняються буквально за всіма показниками. Спільним є лише той факт, що і Україна, і Молдова мають території, окуповані Росією. Однак для багатьох однієї цієї подібності достатньо.

Час від часу від українських лідерів думок лунають публічні заклики до військової операції у Придністров'ї, яка б знищила розміщених там військових РФ і примусила сепаратистський регіон до реінтеграції, тобто переходу під контроль конституційної влади Молдови. На їхню думку, це б ліквідувало джерело нестабільності біля західного кордону України.

Водночас українські експерти-міжнародники одноставно виступають проти. Вони кажуть, що ця ідея не враховує відмінностей Молдови та України. А в разі, якщо Київ справді піде на розв'язання придністровської проблеми силами ЗСУ, це матиме вкрай негативні наслідки для України, а замість стабільної прозахідної Молдови ми можемо отримати протилежний ефект.

Молдова також виступає проти такого сценарію, а без її дозволу Україна може опинитися в ролі агресора.

Утім, виключати цей варіант не можна. Так, у разі військових провокацій військ РФ із Придністров'я Україна отримує право на відповідь, не чекаючи на дозвіл Кишинєва.

Проте військова операція ЗСУ — не єдина опція. Є також сценарії приму-

сового об'єднання Молдови без застосування воєнної компоненти на її території. Але всі ці сценарії матимуть шокові наслідки, які потрібно чітко усвідомлювати.

Цей аналіз присвячено сценаріям примусової реінтеграції Молдови, тобто такої, що починається не внаслідок досягнутих між сторонами домовленостей.

Важливі деталі конфлікту

Перш ніж перейти до конкретних сценаріїв, необхідно нагадати ті унікальні параметри Придністров'я, які визначатимуть наслідки та можливість «силового» сценарію.

Придністров'я – регіон, розташований переважно на лівому березі річки Дністер. Це частина міжнародно визнаної території Молдови, яка перебуває поза контролем конституційної влади країни. «Незалежність» цієї території не визнає жоден член ООН, навіть Росія.

На території Придністров'я без дозволу Молдови розміщено Оперативну групу російських військ (ОГРВ) – складову регулярної армії РФ.

Міжнародним правом визнано, що Придністров'я перебуває під ефективним контролем РФ. Цей статус було вперше оголошено Європейським судом з прав людини у 2004 році¹ і відтоді багаторазово підтверджено іншими рішеннями ЄСПЛ та політичними органами Ради Європи. У рішеннях ПАРЄ Придністров'я також названо територією під російською окупацією². Утім, Євросоюз утримується від подібної конкретизації.

Придністровський конфлікт має низку унікальних особливостей.

У молдовському суспільстві немає сильного відчуття єдності з окупованою територією. Опитування громадської думки ніколи не показували, що повернення Придністров'я є пріоритетним для громадян Молдови, останнім часом його немає навіть у топ 10 нагальних проблем країни. Чому так?

¹ Рішення ЄСПЛ *Ilaşcu and others v. Moldova and Russia* [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:\[%2248787/99%22\],%22itemid%22:\[%22001-61886%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2248787/99%22],%22itemid%22:[%22001-61886%22]}).

² Рекомендація ПАРЄ щодо виключення Росії зі складу Ради Європи, 15 березня 2022 року <https://pace.coe.int/en/files/29885/html>.

Одна з ключових причин полягає у тому, що Придністров'я вийшло з-під контролю Кишинева ще за часів Радянського Союзу, у 1990 році. У 1991 році, коли Молдова проголосила незалежність і райони лівобережжя Дністра де-юре увійшли до її складу, Придністров'я де-факто вже не було під її контролем.

Додаткова причина браку суспільного запиту на реінтеграцію Молдови — болючий досвід 1992 року. Тоді Кишинів зробив спробу повернути регіон під контроль силою, але його противником виявилася розміщена там російська армія. Короткий, але кривавий конфлікт забрав понад 1000 життів. Молдова програла цю війну. Цей досвід робить токсичним будь-який військовий сценарій.

Ще одна особливість конфлікту на Дністрі — те, що у ньому від початку не було суспільного підґрунтя. Між мешканцями правого та лівого берега Дністра немає релігійних, національних чи будь-яких інших відмінностей. Перед початком війни у придністровському регіоні молдовани були найбільшою національною групою з невеликою перевагою над росіянами та українцями. Немає також історичного підґрунтя для «незалежності» регіону.

Це був конфлікт еліт, конфлікт за підпорядкування і фінансування. Його рушійною силою була партійна верхівка та керівники державних підприємств у Тирасполі (у тому числі оборонних заводів) — переважно люди без молдовського коріння. Приводи для протистояння з рештою Молдови у Тирасполі створювали штучно, використовуючи радянську машину дезінформації та підконтрольних державі медіа, яка збереглася у Придністров'ї досі.

Але попри всі зусилля та понад 30 років «промивання мізків», ворожнечі між лівим і правим берегами Дністра так і не виникло. Люди не сприймали на початку і не почали сприймати згодом один одного як ворогів. Тому мешканці Кишинева зараз можуть вільно поїхати до Тирасполя, і навпаки. Це ще одна унікальна риса придністровського конфлікту.

Водночас зближення між берегами Дністра також майже не відбувається. Ставлення більшості до життя та людей на іншому березі радше можна описати словом «байдужість». Абсолютна більшість мешканців Придні-

стров'я отримали громадянство Молдови, але розглядають його не як самоідентифікацію, а як інструмент (наприклад, для подорожей). Усі ці деталі важливі для розуміння можливої реакції людей у разі силового сценарію.

Аргументи прибічників військового сценарію

Заклики до військової операції у Придністров'ї лунають в українському інформаційному просторі з весни 2022 року. Відразу після того, як ЗСУ відкинули російські війська з околиць Києва та інших північних регіонів, почали лунаєти голоси на користь нової швидкої перемоги, яку можна здобути у Придністров'ї.

Сценарій звучить просто і привабливо. Оскільки у Придністров'ї розташовані російські військові з ОГРВ, їх пропонують визнати легітимною воєнною ціллю. ЗСУ мають переважаючі сили й усі шанси на перемогу в цій локальній війні.

Прибічники військового сценарію у Придністров'ї вважають, що в разі його втілення:

- зникне військова небезпека на південно-західному кордоні України та потреба України тримати невелику кількість військ у цій зоні;
- ЗСУ отримають доступ до складів боєприпасів у Придністров'ї для використання у війні проти РФ;
- російські військові, взяті у полон, поповнять обмінний фонд для повернення з РФ українських військовополонених;
- закінчиться багаторічна нестабільність у Молдові, спричинена наявністю окупованої території, а Молдова стане більш прозахідною.

Забігаючи наперед, автор цих рядків вважає ці аргументи хибними (про це далі). Однак вони мають багатьох прибічників.

Зокрема, такий сценарій з весни 2022 року³ відстоює один із провідних військових журналістів України, редактор видання «Цензор.нет» Юрій Бу-

³ Пост Юрія Бутусова у Facebook від квітня 2022 року: <https://www.facebook.com/butusov.yuriy/posts/pfbid07bf8h5noEq9uASvYQWbDtYpmow4ihf8g8pujqoVQgThR2uA6HYC3FCxq7t8jMmhl>.

тусов. Він регулярно поновлює цю дискусію⁴. Силовий сценарій підтримують й інші лідери думок. Одну з найсвіжіших дискусій у серпні 2024 року викликав твіт-натяк одного з найвідоміших військових волонтерів України, очільника фонду «Повернись живим», Тараса Чмута, із мапою Придністров'я⁵.

Якщо виходити суто з військової логіки, ця ідея має сенс. Військова потужність російської армії та її проксі у Придністров'ї є обмеженою і не може бути поповнена через відсутність шляхів постачання з РФ. У регіоні також відсутня сучасна номенклатура озброєння, немає сучасних засобів РЕБ та ППО тощо.

На озброєнні російської армії та їхніх проксі в окупованій частині Молдови є легка бронетехніка, переважно БТР та БРДМ-2, протитанкові гармати та міномети. Є і наступальне озброєння – танки Т-64 (офіційно 18 машин, але свідки кажуть, що «на ходу» їх суттєво менше) та певна кількість РСЗВ типу «Град»⁶. Але боєготовність цієї техніки, як і боєздатність особового складу, під великим питанням.

Також важливо, що потенційна оборона Придністров'я матиме серйозну проблему з залученням живої сили, тобто мобілізацією. Необхідно розуміти, що, на відміну від цивільного та фінансового менеджменту Придністров'я, який де-факто має високий рівень самостійності, у безпекових питаннях Росія має важелі контролю в усіх відповідних структурах Придністров'я. Тож у кризовій ситуації саме вона повністю перебере на себе керування не тільки ОГРВ і російськими «миротворцями» (до 2000 осіб), а й так звану придністровську армію (близько 5000 осіб), так званим Міністерством держбезпеки (понад 3000 осіб, за оцінкою Кишинєва) тощо.

Але це не означає, що Росія має до 10 тисяч солдатів і офіцерів, готових обороняти «республіку». Навіть в ОГРВ абсолютну більшість становлять не військові з Росії, а місцеві придністровці – з них сформовано 100% рядового і сержантського складу та більшість нижчої офіцерської ланки.

⁴ Пост Юрія Бутусова у Facebook від червня 2023 року: <https://www.facebook.com/butusov.yuriy/posts/pfbid0NP2RsmT72Sx9ytEfbU5fWGectDa55JCZt5q6wSVmzLMgGrM17rL8Tp5j1RSVCQwul>.

⁵ Твіт Тараса Чмута від серпня 2024 року: <https://x.com/TarasChmut/status/1825105878871146746>.

⁶ Стаття «Чи можливий напад РФ на Україну з території Придністров'я». Артем Филипенко, Сергій Сидоренко: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/02/15/7134037/>.

Офіційний Кишинів впевнений, що командированих із РФ військових там лише кілька десятків.

А для решти армія РФ у цьому депресивному регіоні є одним із небагатьох місць заробітку. Вони йшли до армії не для того, щоб воювати. Мотивація до збройного опору в разі нападу сильнішого противника, яким є ЗСУ, буде вкрай низькою.

Спроба провести у Придністров'ї загальну мобілізацію приречена на провал. Цей крок може призвести лише до масової втечі на правий берег придністровців, які не хочуть воювати. Річ у тім, що адміністративний кордон регіону із рештою Молдови на кількох протяжних ділянках проходить суходолом, а його ефективне закриття неможливе в принципі (до слова, автор цих рядків з десяток разів нелегально, з погляду Тирасполя, перетинав цю лінію і навколо Бендер, і біля Дубоссар, і в районі Григоріополя-Дороцької).

Чи означає це, що Придністров'я у разі зіткнення із ЗСУ миттєво капітулює? Ні. Штатні російські офіцери та представники ФСБ, інтегровані до силових органів Придністров'я, а також певна частка ідейних прибічників «руського міра» у рядовому складі в будь-якому разі становлять небезпеку. А отже, є ризик міських боїв у Тирасполі, Бендерах, Рибниці. І хоча ЗСУ матимуть явну перевагу, бойові дії у міській забудові майже неunikно призведуть до втрат, зокрема й серед цивільного населення. І це додатково погіршить негативні наслідки цього сценарію.

7

Чому військовий сценарій зашкодить Україні?

Міркування військових не враховують політичної реальності та міжнародних наслідків. Наявність у регіоні російських військових цього не змінює (тут варто наголосити, що йдеться саме про превентивний напад — у разі провокацій з боку противника ЗСУ отримають право на військову відповідь). У ситуації, коли для України так важливо зберегти єдність світових гравців щодо неприпустимості російської агресії, цей крок є дуже ризикова-

” Придністров'я — це частина Молдови, тож превентивна та одностороння військова операція ЗСУ, з погляду міжнародного права, буде агресією з боку України проти Молдови.

ним і точно буде використаний противниками Києва на світовій арені.

Багато хто в Україні очікує, що Молдова сама попросить Україну про військову операцію для розв'язання конфлікту і повернення Придністров'я. Але це глибоко хибна думка.

По-перше, у Молдові є широкий консенсус (і в суспільстві, і серед політиків) про неприпустимість військового сценарію.⁷

Повноваження у сфері оборони має також парламент, де для схвалення

”

По-друге, навіть якби президентка Санду вирішила вчинити політичне самогубство і запросити ЗСУ до Молдови, вона б не змогла цього зробити згідно з Конституцією

такого рішення потрібно мати ще понад 50% політичних самогубців. Це нереально.

І останнє, але найважливіше. Якщо ЗСУ все ж

здійснять військову ліквідацію Придністров'я, результат може виявитися протилежним очікуваному.

Для України важливо мати поруч прозахідну Молдову, яка йде до членства в ЄС (бо Київ і Кишинів для ЄС об'єднані у неформальний «пакет», і гальмування Молдови означатиме гальмування України). Однак операція ЗСУ завдасть удару передусім по проєвропейській владі Молдови, яка має проблеми з рейтингом перед президентськими і парламентськими виборами 2024–2025 років.

Президентка Санду, не маючи економічних здобутків, побудувала кампанію навколо тези, що її команда «зберегла мир у країні». Перенесення війни на територію Молдови її руйнує, пов'язує європейський вектор з війною та у 2025 році може привести до влади проросійський уряд. Це суперечить інтересам України.

Для України важливо мати стабільність на своєму кордоні. Однак неконтрольована реінтеграція здатна не лише змінити владу в сусідів, а й призвести до тривалої нестабільності, ще глибше зануливши країну в економічне провалля, яке додатково посилиться як через втрату довіри до

⁷ Конституція Молдови: https://www.constcourt.md/public/files/file/Actele%20Curtii/acte_en/MDA_Constitution_EN.pdf.

України та Заходу, так і через електоральну зміну через інтеграцію мешканців Придністров'я.

Варто зауважити, що більшість українських політиків сьогодні добре розуміють ці ризики і вже не схильні підтримувати рішення про вторгнення до Придністров'я, як це було в 2022 році.

Утім, чи можна говорити, що війна у Придністров'ї виключена? Ні. Існує теоретична можливість, що Придністров'я спровокує ЗСУ. У цьому разі дії України з придушення військової загрози, включно з окупацією регіону, будуть виправдані. Але негативні наслідки залишаться незмінними.

Крім того, схоже, що у Києві не виключають обмеженої операції із захоплення військових складів росіян у селі Ковбасна.

Склади озброєння: формула з багатьма невідомими

У Придністров'ї біля села Ковбасна, що за 2 км від українського кордону, розташовані побудовані ще за часів Радянського Союзу склади боєприпасів. Після виведення радянських військ із держав Варшавського договору – Німеччини, Польщі тощо – сюди перевезли радянські запаси з цих країн, через що об'єкт у Ковбасній часто називають «найбільшими складами боєприпасів у Східній Європі», хоча перевірити коректність цього твердження неможливо.

З огляду на снарядний голод ЗСУ ідея обмеженої військової операції для взяття під контроль складів у Ковбасній має значну підтримку, оскільки вона матиме набагато менші негативні міжнародні наслідки для України, а також виключає гуманітарні наслідки, які потягнуть за собою окупація Тирасполя та можливі вуличні бої з його захисниками.

Утім, успіх операції у Ковбасній далеко не гарантований.

По-перше необхідно, щоб під контролем ЗСУ не опинилися склади, на яких триває неконтрольована детонація боєприпасів. Неможливо виключити подібну диверсію з боку росіян, які контролюють склади зараз. Кілька співрозмовників автора у керівництві Молдови переконані, що росіяни готуються до можливого силового сценарію і мають план підриву складів

у разі втрати контролю над ними. ”

І, по-друге, якщо Україна отримає доступ до складів у Ковбасній, їхній вміст може не виправдати очікувань. Ані Україна, ані Молдова не знають, що і в якій кількості зберігається у Ковбасній.

Навіть якщо українцям вдасться захопити охорону складів зенацька – у росіян лишається варіант їхнього дистанційного підриву точковими ракетними ударами.

Точно відомо, що кількість боєприпасів радикально менша за запаси 30 років тому.

У 1999 році (ще до того, як Путін отримав повну владу в країні) Росія на Стамбульському саміті ОБСЄ погодилася вивести озброєння та війська з Придністров'я і почала втілювати цю обіцянку – нагадує експерт Артем Філіпенко⁸.

До 2003 року Росія вивезла з Ковбасної 721 вагон боєприпасів. 26–27 грудня 2003 р. на військово-транспортному літаку Іл-76 було вивезено всі зенітні ракети, що зберігалися на складах з радянських часів. За даними, що передавалися тоді ОБСЄ, на складах ОГРВ у Тирасполі зберігається 20887 тонн боєприпасів із початкової кількості 42000 тонн, тобто близько половини.

Вивезти мали не все – значна частина боєприпасів у Ковбасній надто старі для транспортування, їх мали утилізувати на місці. Втім, невідомо, як багато залишилося придатних до використання боєприпасів, і яких саме. Але очевидно, що під час вивезення понад 20 років тому росіяни насамперед евакуювали найцінніше.

Фактор газу

Військова ліквідація ОГРВ – не єдиний сценарій примусової, або «хаотичної», реінтеграції Молдови, що розпочинається без домовленостей, досягнутих на переговорах. Усі ці сценарії мають спільні негативні наслідки та

⁸ Крет, Филипенко. Роль і вплив російського військового контингенту в придністровському регіоні на хід російсько-української війни. Старожитності Лукомор'я: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2024.2.267>.

ризиків, на яких варто зупинитися детальніше. А щоб пояснити їх, необхідно знати хоча б базові особливості економіки регіону.

Вище вже йшлося, що сепаратизм у Придністров'ї не має суспільного підґрунтя і був штучно нав'язаний радянськими елітами. Та не меншою проблемою для сепаратистів стала неспроможність економіки регіону існувати відокремлено.

Придністров'я – це вузька смужка землі без природніх ресурсів і цілісної логістичної системи. Навіть у разі міжнародного визнання Придністров'я навряд чи мало шанс на економічний успіх, а ніким не визнане утворення, обмежене у міжнародній торгівлі, було апіорі економічно нежиттєздатним.

Протягом 30 років обставини лише погіршувалися через старіння населення регіону, від'їзд молоді з безперспективного регіону, відсутність модернізації виробничої інфраструктури, зміну геостратегічних обставин, здорожчання енергоресурсів, старіння житлового фонду та наявної інфраструктури тощо. З огляду на це, збереження придністровської адміністрації та жевріння економіки може видаватися дивом. Але насправді весь цей час роль «чарівника» виконувала Росія.

Спершу Росія купувала придністровську продукцію, зокрема товари подвійного призначення. Утім, з часом цей фактор ставав усе менш відчутним. Після російської агресії проти України у 2014 році відбулося різке падіння його важливості, а зараз ним взагалі можна нехтувати.

Росія також фінансувала свій контингент у Тирасполі, доплачувала придністровським пенсіонерам тощо. Однак і ці вливання мають тривалу тенденцію до зниження.

Ключовим джерелом фінансування Придністров'я в останні роки є газове донорство. «Газпром» багато років поспіль постачає газ у регіон абсолютно безоплатно, формально записуючи борг на Молдову, яка його ніколи офіційно не визнавала і точно не погашатиме.

Меншу частину цього «безплатного» газу придністровська влада продає побутовим і комерційним споживачам та комунальним підприємствам

регіону – прибуток від продажу потрапляє до бюджету сепаратистської адміністрації. При цьому вартість газу для придністровців нижча за ринкову, що створює у регіоні відчуття добробуту і соціальних гарантій та дає бізнесу конкурентні переваги.

Але основний об'єм газу від РФ спалюється на Молдавській ДРЕС – теплоелектростанції у місті Дністровськ. Електрика звідти постачається громадянам та підприємствам регіону й «експортується» до Кишинева. Придністровська електрика становить лівову частку енергетичного балансу Молдови.

Доходи від продажу електроенергії та газу формують кістяк придністровського бюджету, а наявність газо- та електропостачання й опалення за пільговим тарифом є основою соціального забезпечення у Придністров'ї.

По суті, **існування сепаратистського режиму тримається на російському газі**. Але давайте дивитися правді у вічі: рано чи пізно це джерело має зникнути.

Кінець безплатного газу

Слід пам'ятати, що газопостачання Придністров'я здійснюється через територію України, де триває війна. Чи не виявиться одного дня, що військові дії призвели до пошкодження газотранспортної системи, і постачання газу на Молдавську ДРЕС більше неможливе?

З України до Молдови (зокрема й Придністров'я) заходить кілька ниток газопроводу, що у нормальній ситуації гарантує надійність постачань. Але до сепаратистського регіону йде виключно газ від «Газпрому», і з 2022 року він постачається лише одним маршрутом – через трубопровід Уренгой–Помари–Ужгород з точкою входу в Суджя⁹.

Наразі місто Суджа в Курській області РФ перебуває під контролем України. Армія РФ завдає по цій території активних авіаударів, тож загроза пошкодження або руйнування газовимірювальної станції достатньо висока. Поруч, у Сумській області України, яка також зазнає активних обстрілів, розташована компресорна станція, у разі пошкодження якої транзит зу-

⁹ Російська агенція «Нефтегаз» <https://neftegaz.ru/news/politics/836293-moldaviya-i-ukraina-dostigli-soglasheniya-o-tranzite-rossiyskogo-gaza-cherez-pridnestrove/>.

пиниться до її відновлення. Словом, гарантії надійності цього маршруту немає.

Крім технічних ризиків, є також організаційні. Наприкінці 2024 року закінчується контракт на прокачування газу між «Газпромом» і «Нафтогазом». Українська компанія налаштована не мати жодних нових прямих контрактів із «Газпромом», а жодний інший постачальник не погодиться надавати газ безплатно. Також майже виключена можливість контракту «Нафтогазу» з «Тираспольтрансгазом» та іншими структурами Придністров'я. Молдова також виключає свою роль як гаранта у новому контракті¹⁰.

Контракт можна забезпечити через посередників, але це знижує надійність постачання. Пошук шляхів, що забезпечать постачання «Газпром» «безплатного» газу до Придністров'я ще триває – на час підготовки цього матеріалу не повідомлялося про жодні домовленості. Зрештою, Росія одного дня може вирішити обірвати схему газового донорства.

Тож не можна виключати, що 1 січня 2025 року або пізніше постачання безплатного газу до Придністров'я завершиться, а з ним зникне і фінансова основа сепаратистського регіону.

У разі якщо реінтеграцію Молдови буде здійснено іншим способом (чи то переговорним, чи то силовим), газове донорство з боку «Газпрому» також припиниться, оскільки в росіян не буде жодного стимулу дотувати територію, контроль над якою вони втратили. Отже, питання лише в тому, коли це станеться.

Варто додати, що навіть у разі моментального повного припинення постачання газу наслідки можуть розтягнутися в часі. Молдавська ДРЕС може працювати на вугіллі, запасів якого вистачить на 10 тижнів роботи в обмеженому обсязі, – для постачання електроенергії тільки Придністров'ю, без експорту. Невелику кількість газу для збереження забезпечення житлового сектору Придністров'я і запобігання гуманітарній катастрофі може надати правобережна Молдова. Втім, це може бути лише тимчасовим сценарієм. А взимку безплатне опалення застарілого енергонеефективного квартирнього фонду Придністров'я стане серйозним викликом для Молдови.

¹⁰ Заява міністра енергетики Молдови агенції Bloomberg: <https://archive.is/5O1um>.

При цьому надходження коштів від експорту електрики до бюджету Придністров'я припиняться відразу. Цей сценарій матиме тектонічні наслідки та з високою імовірністю призведе до гуманітарної катастрофи в регіоні і саме до тієї «хаотичної» реінтеграції Молдови, про яку йшлося.

Утім, ці виклики не є нездоланими і можуть бути суттєво пом'якшені завдяки західній фінансовій допомозі.

Газові сценарії та ризики примусової реінтеграції

Що станеться у разі припинення газових дотацій?

Розглянемо найбільш реальний варіант: на момент зупинки постачання від «Газпрому» Придністров'я усе ще перебуває під контролем де-факто влади у Тирасполі, тобто територія регіону не окупована ЗСУ і не перебуває у процесі передачі під контроль Кишинева внаслідок переговорних домовленостей про реінтеграцію (у цих випадках процеси будуть іншими, але проблеми, які доведеться розв'язувати, такими самими).

Насамперед це означатиме колапс публічного бюджету де-факто влади. Йдеться дійсно про колапс, який неможливо буде виправити жодними заходами економії, адже зникне більша частина надходжень одночасно з появою потреб у нових витратах через нові виклики. Наслідком стане не лише припинення роботи багатьох комунальних сервісів, а й зупинка виплат пенсій і зарплат у квазідержавному секторі або масштабне друкування грошей, що призведе до галопуючої інфляції. Через це у багатьох людей зникнуть засоби для існування. Гуманітарна криза посилить дефіцит енергоресурсів, а з настанням опалювального сезону (або відразу, якщо криза розпочнеться взимку) додадуться проблеми з енергоносіями для опалення.

За 33 роки, що минули від розвалу СРСР, Придністров'я так і не відчуло проблему глобального здорожчання енергоносіїв, яка стимулює до енергозбереження. Радянський житловий фонд у містах Придністров'я залишився енергонеефективним (адже газ все одно безплатний). Це важливо, бо означає, що забезпечити потреби для опалення в обсязі попередніх років навряд чи буде можливо, і на мешканців Придністров'я, особливо містян у багатоповерхівках, чекатиме холодна зима (і, напевно, не одна,

адже навіть після возз'єднання Молдови ця проблема не розв'яжеться моментально).

Одним із перших наслідків стане стрімкий відтік людей із Придністров'я, передусім молоді та працездатних громадян, що додатково посилить адміністративну та бюджетну кризу. Причому зупинити цей потік, перекривши «кордони» регіону, не вийде (вище вже йшлося, що адміністрація між Придністров'ям і рештою Молдови прозора і практично не піддається тотальному контролю). Усе це має призвести до доволі швидкого падіння режиму, який буде змушений домовлятися з Кишиневом про об'єднання. А в разі, якщо влада Молдови продемонструє гнучкість (наприклад, погодиться на широку амністію і збереження певної частини активів бізнес-групи «Шеріф»), це об'єднання може відбутися дуже швидко.

Звісно, наявність російського контингенту ускладнить цей процес, але не робить його неможливим. Передусім через те, що дійсно російських військових, а не місцевих мешканців, що влаштувалися в армію для заробітку, у Придністров'ї дуже мало. За даними Кишинева, у ОРГВ йдеться лише про 70 осіб (!). «Кількість російських офіцерів така, що для їхньої евакуації до Москви вистачить одного авіалайнера», — поділився оцінками в розмові з автором один із молдовських посадовців. Тож у разі домовленості з де-факто владою Тирасполя їх цілком можна залишити ізольованими і примусити Москву погодитися на їхню евакуацію. Отже, навіть хаотичний, примусовий сценарій може завершитися переговорною домовленістю про реінтеграцію Молдови.

Будуть серйозні виклики й у питанні реінтеграції суспільства, гуманітарному домені тощо. Наприклад, постане питання, що робити з депозитами придністровців у банках Придністров'я, які очевидно потребуватимуть ліквідації або порятунку. Чи візьме Молдова на себе такі зобов'язання? Навіть якщо джерелом доходів були російські гроші чи корупційна рента? Або що робити з комунальними боргами? Подібних непростих питань буде чимало, зокрема й щодо меж амністії.

Однак жодна з цих проблем не є нерозв'язуваною. Навпаки, є усі підстави очікувати, що Молдова не матиме дефіциту фінансових та експертних ресурсів для подолання кризи, особливо якщо цей сценарій спрацює найближчим часом. Масштаби фінансування будуть помірними для західних

донорів, зважаючи не невеликі розміри та населення регіону. До того ж західні гравці розглядатимуть Придністров'я як «тестове поле».

Попереду – значно масштабніші і складніші проблеми, що постануть в Україні після очікуваної деокупації її територій, включно з Кримом, який окупований уже понад 10 років. Тож реінтеграція Придністров'я дасть Заходу змогу вдосконалити підходи та теорії перед значно масштабнішими задачами в Україні. Крім того, вона може створити приклад «зразкової реінтеграції» і підвищити привабливість цього сценарію для мешканців інших окупованих територій – українських, грузинських тощо.

Сергій Сидоренко, журналіст та експерт у сфері зовнішньої політики. Народився у Молдові, живе та працює в Україні. Є співзасновником та редактором видання «Європейська правда». Одним з профілів експертизи Сидоренка є тематика Придністров'я, політика Молдови, відносини Молдови з Україною тощо.

УКРАЇНСЬКИЙ ПОГЛЯД НА СИТУАЦІЮ В ПРИДНІСТРОВ'І: ЗАМОРОЖЕНИЙ КОНФЛІКТ - ЩЕ ОДНА ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Олексій Гончаренко

народний депутат України

Голова Комітету ПАРЄ з питань міграції, біженців та переміщених осіб

Анотація

За останні роки, якщо не ще раніше, Чорноморський регіон¹ перетворився на головну геополітичну гарячу точку через агресивну війну Росії проти України та спробу анексії Криму. Однак амбіції Росії домінувати в регіоні сягають глибокої давнини: вторгнення в Грузію в 2008 році та агресія проти Молдови в 1990-х роках, коли Росія підтримала сепаратистські рухи в Придністров'ї, що призвело до одного з найтриваліших заморожених конфліктів у регіоні.

Придністровське питання давно вийшло за межі внутрішньої політики Молдови і стало міжнародною проблемою, яка стосується безпеки України. Цей конфлікт становить серйозну загрозу регіональній стабільності, а Росія продовжує використовувати його як інструмент впливу. Оскільки Україна бореться за власну свободу і суверенітет проти однієї з найбільших армій світу, якою має бути її стратегія щодо Придністров'я, і як Україна може допомогти Молдові у вирішенні цієї довготривалої проблеми?

Україна потребує проєвропейської Молдови

Молдова – це країна, з якою Україну об'єднує 1,222 км кордону, європейські цінності та шлях до членства в ЄС. Це також країна, яка з власного досвіду знає, що означає жити під впливом Росії та мати частину своєї території під кремлівською окупацією.

У 2019 році Україна внесла зміни до своєї Конституції з метою закріплення в ній євроатлантичного курсу країни². У жовтні 2024 року в Молдові

¹ У контексті цієї статті Чорноморський регіон включає в себе: Болгарію та Румунію, а також Грузію, Молдову, Росію, Туреччину та Україну.

² Закон України “Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору),” 2019, посилання: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2680-19#Text>

планується референдум, головним питанням якого буде подальша європейська інтеграція країни. Результат референдуму дасть змогу внести до Конституції зміни, що будуть закріплювати європейський шлях країни без додаткового голосування. Це є важливим кроком, який гарантуватиме сталість зовнішньополітичного курсу Молдови.

Після рішення про відкриття переговорів з обома країнами про вступ стало зрозуміло, що в осяжному майбутньому, за оптимістичним сценарієм – від 10 до 15 років, обидві країни доєднаються до Європейського Союзу. У той час як країни приводять своє національне законодавство у відповідність до європейського права, постає важливе безпекове питання: яким чином відбуватиметься вступ до Європейського Союзу, якщо кожна з країн має тимчасово окуповані території?

Хоча як частина української, так і молдовської території окупована Росією, на цьому схожість ситуацій закінчується, адже шляхи вирішення абсолютно різні. Молдова – це нейтральна держава, яка не має необхідних ресурсів та військової спроможності відновити свою територіальну цілісність силовим шляхом – тому такий сценарій видається малоімовірним.

Час від часу можна почути від аналітиків та експертів про можливість приєднання Молдови до Європейського Союзу без Придністров'я, посилаючись на приклад Німеччини³. Однак, такий підхід є наївним та навіть небезпечним, особливо з точки зору України.

Заморожений конфлікт з присутністю російського військового контингенту на кордоні, коли країна знаходиться в активній фазі протидії російським загарбникам – це точка нестабільності та напруги. Україна просто не може погодитись на такий розвиток подій, адже це буде постійною загрозою для національної безпеки країни.

Танки чи договори – ось у чому питання

Давайте відкладемо дипломатію в сторону і чітко і чесно подивимося на ситуацію в Придністров'ї. Що таке Придністров'я? Це квазідержава, контр-

³ The Kyiv Independent. (2023, September 21). EU ambassador: Moldova can join EU without Transnistria. <https://kyivindependent.com/eu-ambassador-moldova-can-join-eu-without-transnistria/>

ольована олігархами і спонсорована Росією, яка залишається точкою нестабільності для Молдови, України та Румунії. Це притулок для контрабандистів, бандитів і шахраїв, це сіра зона, яка не дає розвиватися всьому регіону. Однією з ключових фігур тут є Віктор Гушан, який де-факто контролює регіон і володіє більшістю економічних ресурсів Придністров'я⁴. Олігарх володіє значними активами, всі депутати придністровського «парламенту» пов'язані з його компанією, а головне – він точно не зацікавлений у втраті своєї влади та впливу.

Позитивним моментом у цій ситуації є те, що Придністров'я не має спільного кордону з Росією і розташоване між країнами, які поділяють фундаментальні цінності територіальної цілісності та суверенітету – Молдовою та Україною. Це створює вікно можливостей для вирішення проблеми до вступу Молдови в ЄС. Молдова вже скористалася перевагами географічного розташування Придністров'я, посиливши контроль над товарами, які імпортуються з регіону, а також встановивши більше правил для Тирасполя. Наприклад, у 2023 році парламент Молдови ухвалив закон про визнання «сепаратизму» кримінальним злочином⁵ і планує в майбутньому ще більше обмежити регулювання.

Уряд Молдови наголошує, що мирна реінтеграція є єдиним можливим шляхом вирішення придністровського питання, хоча його часто критикують за відсутність чіткої дорожньої карти реінтеграції країни до того, як вона приєднається до Європейського Союзу. Існує дипломатичний шлях вирішення Придністровського питання, однак його частиною завжди буде переосмислення правил гри з олігархами, які контролюють регіон. Хороша новина полягає в тому, що, схоже, більшість проросійських сил у Тирасполі є такими не через ідеологію, а через гроші, які їм платять з Кремля, тому більш вигідна угода може їх зацікавити.

Молдова пропонує жителям Придністров'я альтернативний шлях: реінтеграцію та переваги, які пропонує європейська інтеграція країни. Це означає економічний розвиток, інвестиції з Європи та підвищення рівня життя, чого не може запропонувати Росія. Для багатьох жителів Придністров'я така перспектива виглядає привабливою, оскільки проросійський режим

⁴ Vlas, C. (2023, September 22). All quiet on the Moldovan front? The German Marshall Fund of the United States. <https://www.gmfus.org/news/all-quiet-moldovan-front>

⁵ Sydorenko, S. (2023, February 10). Why Moldova is so important in Russia's war against Ukraine. Eurointegration.com.ua. <https://www.eurointegration.com.ua/eng/articles/2023/02/10/7155891/>

не забезпечує економічної стабільності, а лише підтримує стан ізоляції та невизначеності. Таким чином, Молдова пропонує своєрідний «пряник» – перспективу кращого майбутнього через реінтеграцію та європейську підтримку.

Однак дипломатія завжди має бути підкріплена силою.

У лютому 2024 року різні ЗМІ повідомили, що сепаратистський режим у

Придністров'ї звернувся до Росії по «захист»⁶. Це викликало занепокоєння Кишинєва, що Росія може використати конфлікт для відкриття другого фронту у своїй війни проти України. Загроза потенційної війни з Росією, для ведення якої Молдова не має достатньо спроможностей, була і залишається основним нарративом, який проросійські сили в Молдові використовують для нагнітання ситуації.

Після початку повномасштабного вторгнення в Україну в 2022 році багато експертів та аналітиків сказали б, що Молдова має унікальне вікно можливостей відновити контроль над своєю територією військовим шляхом за допомогою України. Хоча Україна, і справді має таку військову спроможність, вона точно нічого не робитиме, якщо уряд Молдови не попросить про це, адже Україна поважає територіальну цілісність та суверенітет Молдови.

Оскільки Україна має бути впевнена, що російські «миротворці» не становлять жодної загрози її південно-західному кордону, присутність українських військ на кордоні з Придністров'ям посиляє потужний сигнал і чинить тиск на сепаратистський режим. Це чіткий знак того, що Україна не потерпить жодних провокацій з їхнього боку і готова захищати свої кордони, якщо Росія вирішить перейти до відкриття другого фронту в Придністров'ї. Така військова загроза діє як «батіг», який змушує їх шукати дипломатичні рішення, оскільки їм важко ігнорувати військову міць України.

Така стратегія, яка поєднує військовий тиск з економічними та політичними стимулами, створює баланс між жорсткою позицією та можливістю мирного врегулювання конфлікту.

⁶ Transnistria appeals to Russia for 'protection', reviving fears for Moldova breakaway region, The Guardian, 29 February 2024, link: <https://www.theguardian.com/world/2024/feb/29/transnistria-moldova-breakaway-region-russia-protection-appeal>

Україна і Молдова можуть співпрацювати, використовуючи цей підхід, для досягнення спільної мети – стабільного, мирного та європейського майбутнього для обох країн.

Висновок

Стабільність на кордоні з Молдовою є ключовою умовою для власної безпеки та економічного розвитку України. Вирішення Придністровського питання усуне загрозу російської військової присутності та підривної діяльності в регіоні, що матиме позитивний вплив на загальну безпеку України.

Крім того, успішна реінтеграція Придністров'я до складу Молдови стане важливим кроком на шляху до стабільного регіонального партнерства, що сприятиме спільному процесу європейської інтеграції. Для України вступ до ЄС разом з Молдовою означає не лише економічну, але й політичну підтримку з боку Європи, що має вирішальне значення у боротьбі з російським впливом. Україна і Молдова повинні тісно співпрацювати, щоб усунути загрозу, яку становить цей заморожений конфлікт, і забезпечити стабільність на своїх кордонах. Україна готова підтримати Молдову як у військовому, так і в дипломатичному плані, допомагаючи їй на шляху до європейського майбутнього.

Молдова має стати членом ЄС разом з Україною. Занадто довго країни перебували під постійною загрозою з боку Росії та «холодних» і «гарячих» точок, які вона створює по всьому регіону. Росія є джерелом нестабільності в Чорноморському регіоні, що несе з собою хаос і руйнування, а Україна є тією країною, яка має потенціал і готова покласти край цій нестабільності.

Олексій Гончаренко, народний депутат України, голова Комітету ПАРЄ з питань міграції, біженців та переміщених осіб. Він бореться з російською пропагандою і був включений до російського санкційного списку терористів та екстремістів. Депутат Гончаренко багато публікується в міжнародних ЗМІ, доносячи до світу правду про Україну. Він також є запрошеним лектором у відомих університетах США, таких як Стенфорд, Ель, Університет Пенсильванії, Принстонський університет та Дартмутський коледж.

ЧИ МОЖЛИВА АНЕКСІЯ ПРИДНІСТРОВ'Я РОСІЄЮ І ЩО ЦЕ ОЗНАЧАТИМЕ ДЛЯ РЕГІОНУ?

Майкл К. ДіЧіанна
запрошений аналітик Центрі
трансатлантичного діалогу (США)

У лютому 2024 року де-факто сепаратистський уряд Придністровського регіону офіційно звернувся до Москви з проханням «вжити заходів для захисту Придністров'я в умовах посилення тиску з боку Молдови»¹. Загроза офіційної анексії Кремлем свого маріонеткового анклаву знову зростає. Придністровська Молдавська Республіка (ПМР)² окупувала Придністров'я після того, як Придністровська війна між незалежною Молдовою та російськими військами і підтримуваними Росією сепаратистами завершилася перемир'ям. У ПМР на всіх рівнях влади перебувають колишні радянські чиновники, включно з президентом Вадимом Красносельським, який народився в СРСР і є росіянином за походженням. Її збройні сили побудовано на основі структури і особового складу 14-ї гвардійської загальної армії³. Підтримку цим колишнім радянським/російським військовим надає 1,500-тисячна оперативна група регулярної російської армії, яка стверджує, що виконує миротворчу функцію⁴. Кремль не дав прямої відповіді на запит ПМР, але дипломатична увертюра погрожувала розморозити «заморожений» конфлікт.

Ця загроза зберігається протягом десятиліть і досягла нового рівня небезпеки під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну в 2022 році.

Кремль може використати ПМР як туз у рукаві, щоб посягти політичний розбрат і створити військову загрозу в Південно-Східній Європі.

¹ Reuters, "Moldova: Breakaway Transnistria Asks Russia for 'Protection,'" Deutsche Welle, February 28, 2024, <https://www.dw.com/en/moldova-breakaway-transnistria-asks-russia-for-protection/a-68396033>.

² PMR will be used to describe the de facto state occupying Moldovan territory. Transnistria will be used to describe the region known to Moldova as Administrative-Territorial Units of the Left Bank of the Dniester.

³ Edward Ozhiganov, "The Republic of Moldova: Transdnister and the 14th Army," in Managing Conflict in the Former Soviet Union: Russian and American Perspectives, ed. Aleksei Arbatov and Aleksei Georgievich Arbatov (MIT Press, 1997), 179.

⁴ Cristian Delcea, "Agony of the Romanian Language in Transnistria," Adevărul, December 3, 2012, <https://adevarul.ro/stiri-externe/europa/foto-agonia-limbii-romane-in-transnistria-1341489.html>.

Проте Росія поки так і не вдалась до дій. Попри всі «переваги», які Росія може отримати, анексувавши анклав, її руки всеодно зв'язані, а можливості обмежені. За нинішньої ситуації в регіоні Росія навряд чи здійснить анексію протягом наступних кількох років, але такого варіанту не можна виключати. Російське керівництво хоче бути наготові, коли такий шанс з'явиться. Подібна операція точно негативно вплине на керівництво Молдови і додасть суттєвої нестабільності в європейську політику. У довгостроковій перспективі така анексія в поєднанні з іншими політичними провалами Заходу і військовими успіхами Росії може різко погіршити ситуацію з безпекою у Східній Європі.

Але Росія навряд чи вдасться до таких радикальних дій, оскільки не має ані коштів на утримання ПМР, ані можливості витримати ще один санкційний удар. Росія і без того має значний вплив на ПМР, зумовлений історичними, мовними та бюрократичними зв'язками з керівництвом останньої. Тож навіщо провокувати реакцію, називаючи це анексією, замість того, щоб залишити ПМР у статусі васала?

Путін, в кращих традиціях загарбника, незаконно анексував Крим в 2014 році. В 2022, російська Державна Дума проголосувала за те, щоб зробити те саме з Донецькою, Херсонською, Луганською та Запорізькою областями України. Росія змогла забезпечити собі територіальний контроль над Кримом через відсутність швидкої реакції України. Але у випадку територій, які було окуповано в 2022 році, Росія так і не змогла встановити повний контроль над територіями, ані в межах областей, ані фактично, в контексті триваючої конвенційної війни та партизанської діяльності.

Всі ці дії зі сторони російської влади ґрунтувались на різному рівні ризику. Окупація Криму – це було першим, найбільш ризикованим, але найменш оспорюваним досягненням Росії до 2022 року. Що стосується сходу України, тут Росія намагалась діяти більш дипломатично, зважаючи на результати українського контрнаступу в 2022 році і втраті контролю над Херсоном. Кремль досі не ухвалив відповідного законодавства для поглинання Південної Осетії та Абхазії, території Грузії, які вона окупувала в 2008 році. Всі перелічені території або межують з Росією, або знаходяться в межах її досяжності.

Анексія ПМР прив'язала би Росію до ізольованої невизнаної держави,

яка знаходиться між Молдовою та Україною і є залежною від них. Ще до повномасштабного вторгнення в Україну Кишинів затримував ротацію російських військ⁵. Не беручи до уваги ймовірність того, що Молдова буде протидіяти російському підкріпленню з повітря чи моря, Київ би не дозволив жодного проходу для російських військ. Російські втрати і відведення військ у Чорному морі означають, що навіть така смілива ідея, як морський десант (який покладається на крихітний вихід Придністров'я до Чорного моря через річку Дністер), є тактичною фантазією⁶. Наразі анексія можлива лише із застосуванням обмежених сил, розміром не більше, ніж бригада, які до того ж будуть значно ізольовані. Політичні наслідки лише додають проблем. Якщо Кремль не може бути впевнений в успіху такої операції, то кращим виходом для нього буде створювати потенційну, а не реальну загрозу. Це туз у рукаві Путіна, але чи він допоможе виграти?

З раціональної точки зору, російська анексія немає жодного сенсу, але не варто недооцінювати геостратегічні розрахунки. Анексія може стати ефективним політичним кроком, тому такий варіант розвитку подій не можна відкидати.

Москва розглядає окупацію Придністров'я як спосіб утримати Молдову поза НАТО і ЄС.

Вибори в Молдові та референдум щодо вступу до ЄС відбудуться в жовтні цього року, і Москва докладає всіх зусиль, щоб посіяти хаос у Кишиневі⁷. Я писав в Europe's Edge про те, що кібер- та інформаційні операції є очевидною і справжньою небезпекою, але використання цього референдуму – особливо після прогнозованого проєвропейського результату – як приводу для «прийняття запрошення» від ПМР є очевидним інструментом політичної війни⁸. Це зруйнувало б оптимістичні сподівання щодо шляху Молдови до ЄС. Фор-

5 Madalin Necsutu, "Moldova Defends Action, Blocking Russian Troop Rotation in Transnistria," Balkan Insight (Balkan Investigative Reporting Network, July 22, 2022), <https://balkaninsight.com/2022/07/22/moldova-defends-action-blocking-russian-troop-rotation-in-transnistria/>.

6 Ellie Cook, "Last Russian Black Sea Fleet Patrol Ship Departs Crimea: Kyiv," Newsweek, July 15, 2024, <https://www.newsweek.com/russia-ukraine-war-last-black-sea-fleet-patrol-ship-departs-crimea-sevastopol-1925224>.

7 Alexander Tanas and Anastasiia Malenko, "Moldovan President Launches Campaign to Promote EU Referendum," ed. Sharon Singleton, March 18, 2024, <https://www.reuters.com/world/europe/moldovan-president-launches-campaign-promote-eu-referendum-2024-03-18/>.

8 Michael C. DiCianna, "Required: NATO Cyber-Warriors for Moldova," Europe's Edge (Center for European Policy Analysis, July 2, 2024), Center for European Policy Analysis, <https://cepa.org/article/required-nato-cyber-warriors-for-moldova/>.

мальна анексія покладе край надіям Кишинева на реінтеграцію, або принаймні на те, що вона відбудеться за мирних обставин поки панує нишній російський режим. У поєднанні з агресивною кампанією впливу ця подія мала б на меті послабити проєвропейську платформу президентки Молдови Санду. Російські пропагандистські ЗМІ будуть стверджувати, що її проєвропейські політичні зусилля призвели до остаточного розриву з Придністров'ям. Малоймовірно, але варто враховувати, що це може підбурити Кишинів до збройної відповіді або просто до оборонних маневрів, які Росія може потім представити як провокацію і агресію. Потенційні зусилля молдовських військових з відновлення боєздатності можуть допомогти подолати недостатньо забезпечені сили Росії/ПМР, але дипломатична підтримка одразу закінчиться, за умови якщо Росія не нападе на Молдову першою⁹¹⁰.

В більш широкому контексті, ситуація з Придністров'ям викликає як військове, так і політичне занепокоєння в сусідів. Близькість Румунії до Молдови з географічної, політичної і культурної точок зору означає, що заворушення в Молдові можуть відлунювати в Бухаресті. Членство Румунії в НАТО означає, що будь-яка значуща зміна в структурі безпеки Румунії відображатиме зміну в структурі безпеки НАТО. Перманентний політичний розкол в Молдові ставить під сумнів будь-яке майбутнє румунсько-молдовської політичної єдності. Хоча модель Великої Румунії стала відносно непопулярною, а Придністров'я і раніше було де-факто виключене з неї, все, що шкодить політичному і економічному майбутньому Молдови, має певний вплив на Румунію¹¹. Ще більш ускладнена сепаратистська криза може затягнути переговори з ЄС і, безумовно, зашкодить віддаленим надіям на членство в НАТО.

В більш довгостроковій перспективі Москва використала б анексію для того, щоб послати потужний сигнал, що вона не відступає з Південно-Східної Європи. Офіційний контроль над Придністров'ям, разом з її впливом в Сербії, транслюватиме російські інтереси в Європі. Якщо не буде чіткої, рішучої і, відповідно, негайної реакції з боку Заходу, це матиме довготрива-

⁹ Press Release: European Union in the Republic of Moldova, "EU Hands over First Batch of Modern Equipment to Moldovan Armed Forces," EUNEIGHBORSEAST, June 1, 2023, EU hands over first batch of modern equipment to Moldovan armed forces.

¹⁰ Radio Free Europe/Radio Liberty's Moldovan Service, "Defense Minister Says 90 Percent of Moldova's Military Equipment Is Outdated," Radio Free Europe/Radio Liberty, October 21, 2022, <https://www.rferl.org/a/moldova-military-defense-outdated-underfunded/32095231.html>.

¹¹ Ще більш ускладнена сепаратистська криза може затягнути переговори з ЄС і, безумовно, зашкодить віддаленим надіям на членство в НАТО.

лі політичні наслідки. Проросійські або, принаймні, толерантні до Росії та євроскептичні політики матимуть більше аргументів для пошуку компромісу між Брюсселем і Москвою, якщо російський прапор буде так само близько, як це було в 1991 році. Якщо Молдова і Захід, навіть побіжно дадуть зрозуміти, що наслідки анексії можуть завдати значної шкоди Росії, її розрахунки зміняться.

Млява реакція західних лідерів може підштовхнути Київ до необхідності розглядати регіон як точку входу для російських військових і проведення ними розвідувальних операцій. У минулому Київ був занепокоєний безпілотниками з окупованої території Молдови¹². Російський дипломатичний крок, який збільшить увагу Києва до загрози на південному заході, може мати згубні наслідки. Будь-яке стратегічне відволікання уваги – це виснаження ресурсів України. Загроза розгортання російських військ може змусити Київ до дій. Українське втручання аж до нанесення ударів по загально визнаній молдовській території – навіть якщо це технічно дозволено міжнародним правом – загрожує непотрібним зривом зусиль зі стримування Росії¹³. Було б небезпечно припускати, що Москва це не врахувала.

Найбільш агресивні пропагандисти, безумовно, оцінили інформаційні перемоги, які можна отримати від взяття під контроль квазінезалежної сепаратистської держави. Російські політичні лідери та ЗМІ святкуватимуть триумф. Це одразу ж вказує на повернення до російської імперської доктрини, якою Москва знову заявляє про себе як справжнє царство з ще одним європейським анклавом. Вона сигналізує про те, що російська анексія Придністров'я стане ще одним елементом кампанії Путіна, спрямованої на «захист російськомовних»¹⁴. Хоча це брехня, але вона корисна для внутрішньої і міжнародної російської пропаганди. Легке захоплення Придністров'я під цим приводом стало б для Москви ще одним прикладом, який вона могла б повторювати, придивляючись до майбутніх гарячих точок «русофобських переслідувань»: Фінляндії, країн Балтії або польсько-калінінградського кордону. Політики повинні розуміти, що посилення позиції Росії в Придністров'ї відкриє можливість активніше впливати на решту Молдови. Росія, без сумніву, має плани подальших дій в регіоні, якщо захопить Україну.

¹² Leo Chiu, "Kyiv Claims Russian Drones Flew over Moldova, Chişinău Denies," Kyiv Post, February 27, 2024, <https://www.kyivpost.com/post/28702>.

¹³ Larry May, *War Crimes and Just War* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2007).

¹⁴ Philip Dandolo, "Putin Is Not 'Protecting' Ethnic Russians in Ukraine or Elsewhere," Geopolitical Monitor (Geopolitical Monitor, October 23, 2023), <https://www.geopoliticalmonitor.com/putin-is-not-protecting-ethnic-russians-in-ukraine-or-elsewhere/>.

Сьогодні думки та сподівання Росії щодо гіпопетичної анексії Придністров'я розбиваються об існування вільної та незалежної України. Конвенційна військова міць Росії зв'язана війною на сході України. Режим міжнародних санкцій послаблює, але не руйнує російську економіку. Витіснена з Чорного моря і за сотні кілометрів від Києва, Росія знаходиться далеко від північного кордону Молдови, далі, ніж вона була у 2014 чи 2021 роках.

Якщо ж рішучість Заходу зазнає невдачі, то ситуація для Росії покращиться. Повна або часткова поразка України, російський контроль частини української території, включно з Кримом, або утворення української держави західніше від Дніпра – це все катастрофічні сценарії. Анексія Придністров'я Росією погіршить ситуацію, і якщо вона не передуватиме українському колапсу, то з великою ймовірністю стане його наслідком. Після того, як Крим буде захищений з суші і повітря, а Молдова формально розділена, позиції Росії в Чорному морі змінилися б на сто вісімдесят градусів. Навіть маючи обмежені можливості військового суднобудування в Чорному і Азовському морях, Росія могла б, принаймні, відновити зону заборони доступу (A2AD) у цих водах¹⁵. Росія могла б продовжити розчленування Грузії і таким чином відновити контроль над Чорним морем, якого вона не мала з часів Холодної війни.

Ситуація схожа радше не на бомбу уповільненої дії, а скоріше на непомічений витік газу. У цій аналогії офіційний запит ПМР про допомогу – це канарка в шахті¹⁶. З практичних міркувань, російська анексія малоімовірна найближчим часом, хоча ці операційні обмеження і політичні обставини можуть змінитися. Жовтневі вибори в Молдові є наступною очевидною гарячою точкою. Той факт, що Придністров'я не є проблемою, яку молдовське керівництво чи європейські партнери можуть негайно вирішити, дозволяє Росії провадити свою підривну діяльність і продовжувати створювати напругу. Політичне оточення Путіна, можливо, підготувало сценарії, за яких Дума поспішить оголосити ПМР новою областю Російської Федерації, і існує невідома кількість подій, які можуть запустити цю реакцію.

Найкращі рішення, які може запропонувати Захід – це ефективна нейтралізація загрози. Потужна підтримка Кишинєва на майбутніх виборах могла б

¹⁵ Trusteddocks.com. "Novorossiysk Shiprepair Yard," 2024. <https://www.trusteddocks.com/shipyards/6501-novorossiysk-shiprepair-yard>

¹⁶ В цьому контексті, ранній сигнал про небезпеку. (прим. перекладача)

продемонструвати Кремлю, що європейська інтеграція Молдови є життєво важливим інтересом для Європи. Всі види допомоги можуть і повинні бути надані, щоб уникнути російського втручання. Демонстрація спільної позиції США і Європи в цьому питанні показали б, що сила і авторитет Заходу переважають російську.

Інші способи стримування також мають бути готовими до використання. США та Європа повинні запроваджувати санкції проти російських, придністровських та інших чиновників, політиків і корпоративних посередників, які будуть залучені до такої анексії або навіть до жестів, спрямованих на анексію. Варто відзначити, що анексія стане фактичним кінцем експорту придністровської продукції до Європи. Придністров'я значною мірою залежить від експорту до Молдови та Румунії¹⁷. Оскільки це економічне партнерство було таким надзвичайно важливим пунктом в мирних переговорах, то цілком логічно буде, якщо кінець продуктивного процесу мирних переговорів стане також кінцем спрощених економічних відносин. Кишинів може покарати уряд Придністров'я, скоротивши експорт останнього до ЄС. Важливим сигналом для ПМР стане те, що вигоди від повороту Молдови до ЄС більше не будуть приносити користь Придністров'ю, як це було раніше¹⁸.

Нинішні санкції вже відображають цей підхід. Очевидно, що Сполучені Штати, члени Європейського Союзу та їхні союзники ніколи офіційно не визнають російську анексію, але слід чітко заявити, що Придністров'я отримує такий самий режим санкцій, з яким стикається Росія зараз. Приєднання до Російської Федерації, навіть незаконне, повинно спричинити набагато більше проблем, ніж потенційних вигод.

На випадок найбільш екстремальних обставин НАТО і ЄС повинні мати заготовлені плани для надання допомоги Кишиневу, якщо анексія призведе до вибуху політичного насильства. Високі посадовці Заходу повинні бути напоготові у випадку агресії з боку Росії/ПМР або спроб спровокувати превентивну відповідь Молдови. Якщо санкції і правова підтримка будуть

¹⁷ Alexandru Lesanu, "The Economic Prospects of the Transnistrian Peace Settlement after the Russian Invasion of Ukraine," Georgetown Journal of International Affairs (Georgetown University, April 4, 2023), <https://gjia.georgetown.edu/2023/04/04/the-economic-prospects-of-the-transnistrian-peace-settlement-after-the-russian-invasion-of-ukraine/>.

¹⁸ Galiya Ibragimova, "Is Moldova Ready to Pay the Price of Reintegrating Transnistria?," [carnegieendowment.org](https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2024/01/is-moldova-ready-to-pay-the-price-of-reintegrating-transnistria?lang=en) (Carnegie Endowment for International Peace, January 24, 2024), <https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2024/01/is-moldova-ready-to-pay-the-price-of-reintegrating-transnistria?lang=en>.

першою реакцією, військову допомогу Молдові теж не потрібно виключати. Кишинів вже працює над модернізацією своїх збройних сил завдяки зусиллям ЄС та НАТО^{19,20}. Ці зусилля завжди здійснювалися з огляду на потенційний конфлікт з Росією і силами ПМР, а тому відхід від такого формату відносин саме тоді, коли вони є найбільш важливими, був би стратегічно недалекоглядним.

Дивлячись на ширший театр військових дій і повністю підтримуючи необхідність підготовки і застосування цих конкретних контрзаходів у разі потреби, варто подумати про те, що найкращий спосіб зберегти суверенітет Молдови і просувати мирну інтеграцію – це інвестувати в подальше витіснення Росії з Чорноморського басейну. Хоча Росія не буде витіснена з Чорного моря без радикальних внутрішніх геополітичних змін, війна в Україні відштовхнула її далі на схід, ніж будь-коли в новітній історії. Якщо 2014 рік був zenітом російської сили на Чорному морі через анексію Криму і, здавалося б, забезпеченням постійного контролю над Севастополем, то зараз ситуація для Москви ускладнилася. Військові дії в Криму різко послабили військово-морську присутність Росії. Відновлення сухопутного коридору через Донецьк і Запоріжжя дозволило б їй відновити втрачений потенціал. Це може відбутися, якщо Росія досягне миру в Україні на своїх умовах. Втручання Росії в грузинську політику та в спроби переговорів між Азербайджаном і Вірменією свідчать про спроби посилити свої позиції у Східному Причорномор'ї та на Північному Кавказі.

Москва розпочинає реалізацію проекту довгострокового домінування в Чорноморському регіоні. По мірі того, як це стане більш досяжним, анексія Придністров'я стане більш практичною перспективою. За цим неодмінно послідує бажання перетворити всю Молдову на васальну державу або черговий анексований регіон. Найкращий спосіб захистити Молдову від такої долі полягає в тому, щоб перешкоджати іншим зусиллям Росії з розширення свого впливу в регіоні. Безпекова ситуація в Чорноморському регіоні в найближчому майбутньому залежатиме від того, чи вдасться зробити неможливою реалізацію планів Путіна щодо регіону.

19 NATO Liaison Office in the Republic of Moldova, "Relations with the Republic of Moldova," NATO.int (North Atlantic Treaty Organization, May 26, 2023), https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49727.htm.

20 Press Release: European Union in the Republic of Moldova.

Майкл С. ДіЧіана є запрошеним науковим співробітником у Центрі трансатлантичного діалогу та науковим асистентом в Інституті Йорктауна. Він кілька років працював консультантом у розвідувальному співтоваристві США, зосереджуючись на військових справах у Східній Європі, Центральній Азії та на Близькому Сході. Наразі він є кандидатом на здобуття ступеня магістра у галузі національної безпеки в Інституті світової політики у Вашингтоні, США.

ЗАМОРОЖЕНІ КОНФЛІКТИ ЯК ІМПЕРСЬКИЙ, ПОСТІМПЕРСЬКИЙ ТА НЕОІМПЕРСЬКИЙ ІНСТРУМЕНТ РОСІЇ: ПРИКЛАД ПРИДНІСТРОВ'Я

Юліан Кіфу

Президент Центру запобігання конфліктам
та раннього попередження

Анотація

Останній оплот радянської «оази» у світі, Придністров'я, з'явився на мапі світу завдяки зловживанням нормами міжнародного права та появі правових прогалів в таких питаннях, як самовизначення народів, квазіімперських ідентичностей та заморожених конфліктів, які було створено задля забезпечення повного та незворотного падіння Радянської імперії. Одним з таких прикладів є створення такого інструменту, як «заморожений конфлікт», який створив турбулентність, мотиви для втручання і, зрештою, агресію у всьому Великому Чорноморському регіоні, зокрема в єдиному сепаратистському регіоні, що не межує з Росією. Перспективи європейської інтеграції повернули Придністров'я до реінтеграції з Республікою Молдова, яка можлива, якщо агресивна війна Росії в Україні не торкнеться його кордонів.

Міжнародне право: самовизначення чи сепаратизм?

Самовизначення народів — це принцип Статуту ООН¹, який стосується спільнот із глибокою згуртованістю, спадкоємністю та сильною спільною ідентичністю, які, можливо, зазнавали утисків з боку імперій, під чий вплив вони потрапляли протягом своєї історії. Він бере свій початок із Вільсонівських принципів щодо національностей і був розроблений для звільнення народів від імперій після Першої світової війни, а потім використовувався для деколонізації під час Холодної війни, яка здійснювалась у межах суперництва ліберальної демократії та соціалістично-радянського ладу².

¹ UN Charter, Article 1 (2) - Equal rights and self-determination of peoples, at [https://main.un.org/securitycouncil/en/content/purposes-and-principles-un-chapter-i-un-charter#:~:text=A.-,Article%201%20\(2\)%20%2D%20Equal%20rights%20and%20self%20determination,self%20determination%20of%20peoples%E2%80%9D](https://main.un.org/securitycouncil/en/content/purposes-and-principles-un-chapter-i-un-charter#:~:text=A.-,Article%201%20(2)%20%2D%20Equal%20rights%20and%20self%20determination,self%20determination%20of%20peoples%E2%80%9D).

² Hannum Hurst, *Autonomie, suveranitate și autodeterminare*, Editura Paideia, București, 1990.

Принцип самовизначення не може бути використаний для побудови держави спільною будь-якого типу і в будь-яких умовах. Не існує такого принципу, яким його викривлено іноді хоче подати Росія у своїх інтересах: тільки народи мають право на самовизначення.

І це впливає з необхідності підтримувати життєздатність та уникати дезінтеграції національних держав³. Ба більше, сепаратизм піддається критиці, а міжнародні норми засуджують зловживання цим принципом та його інтерпретації, які суперечать таким дуже важливим принципам Статуту ООН, як територіальна цілісність, незалежність і суверенітет держав. Крім того, в Європі Гельсінський заключний акт НБСЄ (1975) заборонив насильницьку зміну кордонів, що стало важливим надбанням сучасного світового порядку, заснованого на чітких правилах.

Єдиною зміною кордонів після Холодної війни в Європі став розпад колишнього Радянського Союзу та колишньої Югославії – останніх імперій та багатонаціональних держав, створених без волі народів, що до них входили. Можна також відзначити ненасильницький розпад Чехословаччини та відокремлення Чорногорії від Сербії. Самовизначення більше не було б доречним застосовувати до Європи, якби не існування націй у Російській Федерації, які не розуміють, чому союзні республіки СРСР мали право на незалежність, а вони ні, в той час, коли вони сповідують одну віру і їх ніколи не питали, чи хочуть вони приєднатися до Росії, адже, як і решту територій, що вийшли зі складу СРСР у 1991 році, їх було завойовано силою.

На глобальному рівні дебати про самовизначення/сепаратизм розпочались і набули поширення після закінчення Холодної війни. Вони підживлювались:

- процесами пізньої деколонізації і народження нових держав, відокремлених від метрополії;
- проблемами штучних кордонів між постколоніальними державами, «ліній на піску»⁴, успадкованих від угод між колишніми колоніальними імперіями, які не мають відношення до спільнот, етносів і людей, розділених цими кордонами;

³ Iulian Chifu, Adriana Sauliuc, *Uses and Abuses in International Law. Sovereignty, self-determination and separatism*, ISPRI, Bucharest, 2019.

⁴ Barr James, *A Line in the Sand*, Simon and Schuster, 2011, London.

- спробами інших держав демонтувати державність своїх сусідів або повернути колишні колоніальні території.

Це, наприклад, дії Росії на пострадянському просторі, спрямовані на створення заморожених конфліктів, які були використані для розпалювання сепаратизму та внутрішньополітичних проблем у нових неслов'янських незалежних державах⁵. Отже, Росія зловживає міжнародним правом і своєю викривленою інтерпретацією принципу самовизначення, щоб втручатись у справи цих регіонів за допомогою «м'якої сили», освітніх та інформаційних засобів⁶, а також реалізовувати свою політику «захисту росіян, російськомовних і співвітчизників», не гребуючи при цьому і військовим втручанням.

Заморожені конфлікти для забезпечення повного розпаду Радянської імперії

Заморожені конфлікти є окремими прикладами сепаратистських конфліктів, у деяких випадках з етнічним і релігійним підтекстом, таким як у Нагірному Карабаху і частково Абхазії, а також на деяких інших територіях у Центральній Азії⁷. Звісно, це не стосується Придністров'я^{8,9}:

”

тут немає жодних міжетнічних нюансів – про релігійні навіть не йдеться, адже росіян у Кишиневі чи Бельцях більше, ніж у сепаратистському регіоні на лівому березі Дністра

Заморожені конфлікти є особливою категорією сепаратистських конфліктів, оскільки вони містять елементи участі та відповідальності Росії – від

5 Greg Simons, Iulian Chifu, *The Changing Face of Warfare in the 21st Century*, Routledge, London and New York, 2017.

6 Iulian Chifu, Greg Simons, *Rethinking warfare in the 21-st Century. The influence and effects of the Politics, Information and Communication Mix*, 2023, Cambridge University Press, 2023.

7 Детальний опис штучно створених, відповідно до сталінської політики максимального етнічного ускладнення, кордонів, див.: Iulian Chifu, Narciz Bălășoiu, Radu Arghir, *The East-West Black Sea – Caspian Sea Strategic Corridor*, ISPRI, Bucharest, 2014, pp. 18–27.

8 Iulian Chifu, *Război diplomatic în umbra Kremlinului*, Loreley, Iași, 1997; Iulian Chifu, *Război diplomatic în Basarabia, Paideia*, Bucharest, 1999.

9 Iulian Chifu, *Spațiul post sovietic: În căutarea identității* (bilingual edition), Politeia SNSPA, Bucharest, 2005; Iulian Chifu, *Decizia de securitate în Republica Moldova*, Curtea Veche, Bucharest, 2009; Iulian Chifu, *Oazu Nantoi, Oleksandr Sushko, «The Breakthrough Crisis» of a quick solution in Transnistria, a cognitive institutional approach of the crisis decision making*, Curtea Veche, Bucharest, 2008; Oazu Nantoi, Iulian Chifu, *România și Republica Moldova la confluența dosarului transnistrean Cooperarea societății civile: Coaliția «Liniiile Roșii»*, IPP, Chișinău, 2017; Iulian Chifu, *Identity Conflicts*, Ed Politeia-SNSPA, București, 2004.

сталінського принципу «максимального етнічного ускладнення» до путінського «захисту росіян скрізь»¹⁰.

Заморожені конфлікти визначаються загальноприйнятим статусом «без миру, без війни» або «ні миру, ні війни». Вони характерні для пострадянського простору і передбачають втручання Росії у справи держав колишніх республік СРСР. Таку ситуацію часто називають етнополітичним конфліктом, пов'язаним із процесом відокремлення, який завершується встановленням де-факто таких режимів усередині сепаратистських утворень, що не визнаються ні міжнародною спільнотою, ні державою, до якої вони формально належать¹¹. Є конфлікти, які стали затяжними, невирішеними, де немає мирної угоди, а є лише перемир'я, у форматах, що передбачають «миротворчі» місії з нібито «миротворцями» з трьох складових:

- російські війська, які беруть безпосередню участь у більшості конфліктів, які ж вони і породили;
- сепаратистські ополченці;
- парамілітарні формування та війська визнаної суверенної національної держави, на території якої відбувається конфлікт.

Існує також формат вічних переговорів, який більше спрямований на консервацію конфлікту і дає змогу розвиватися протодержавності у невизнаних державах під опікою, захистом і військовою обороною:

- Росії та за присутності ОБСЄ, як у Південній Осетії та Придністров'ї;
- ООН, як в Абхазії;
- «двох сторін» – легітимної держави і сепаратистського утворення, а також низки різноманітних посередників. Саме цю модель було застосовано для Сходу України після 2014 року.

¹⁰ Iulian Chifu, *Amenințări și conflicte în secolul 21*, RAO, București, 2022, Volume 2 of the tetralogy *Reshaping Global Security and International Relations in the 21-st Century*.

¹¹ Ghia Nodia, «Europeanization and (Not) Resolving Secessionist Conflicts», in *Journal of Politics and Minority Issues in Europe*, vol. 5, no. 1, 2004 in Mary Alice Clancy, John Nagle, *Frozen conflicts, Minority Self-Governance, Asymmetrical Autonomies – in search of a framework for conflict management and conflict resolution*, International Conflict Research Institute, University of Ulster, 2009, p. 14, http://www.asef.org/images/docs/1276-6th_AER_Background_Paper_-_Dr_Clancy_and_Dr_Nagle.pdf.

Залежність від таких екзогенних елементів¹², як російське втручання, може пояснити гальмування або саботаж процесів урегулювання конфлікту, які можуть бути розблоковані на користь Росії лише тоді, коли цього захоче Путін.

Термін «заморожений» можна справедливо застосовувати, якщо залучені сторони погоджуються не оскаржувати режим, встановлений де-факто після угоди про припинення вогню, хоча формально вони його не визнають¹³. Таким чином, спільною рисою заморожених конфліктів є позиція акторів, яка чітко пов'язана з їхньою заявленою метою – незалежність чи територіальна цілісність¹⁴. Заморожені конфлікти належать до великої групи, визначеної концепцією «зтяжних конфліктів» Едварда Азара. Він розглядав тривалу насильницьку боротьбу за існування між приватними групами за такі базові людські потреби, як безпека, визнання, прийняття, рівний доступ до політичних інститутів та інтеграція в економіку, через різну колективну приналежність¹⁵.

У нашій роботі про кордони Європи¹⁶ нам вдалося продемонструвати програмний спосіб, у який Росія навмисно заморожувала конфлікти, щоб уникнути повного розпаду Радянської імперії, утримуючи республіки в колишній зоні конфлікту з Росією під час періоду її слабкості, коли вона намагалася відновити свою могутність. А саме – відновити Радянський Союз в іншій формі, після зростання цін на енергоресурси та утримання економічних залежностей і виробничих ланцюжків, що збереглися з радянських часів. Росія поводитися прагматично, уникаючи нових територіальних втрат і блокуючи повний розпад Радянської імперії, а також уникаючи будь-якого відчуження нових незалежних республік.

Великий Чорноморський регіон між війнами: від Холодної війни до російської агресії в Україні

Важливим елементом, на який звертає увагу Азар, є відображення економічних залежностей, або клієнтських відносин, які свідомо культивують-

¹² M. Kerr, *Imposing Power-Sharing: Conflict and Coexistence in Northern Ireland and Lebanon*, Irish Academic Press, Dublin, 2005 in Mary Alice Clancy, John Nagle, *Op. cit.*, p. 15.

¹³ Ghia Nodia, у раніше цитованій роботі.

¹⁴ Carolina Chavez Fregoso, Nikola Zivkovic, *Western Sahara: A Frozen Conflict*, *Journal of Regional Security* (2012), 7:2, Belgrade Centre for Security Policy, p. 2.

¹⁵ Edward E. Azar, *The Management of Protracted Social Conflict: Theory & Cases*, Aldershot, Dartmouth, 1990, pp. 7–11.

¹⁶ Iulian Chifu, Simona Tuțuianu, *Torn Between East and West: Europe's Border States*, Routledge, London and New York, 2017.

ся певною державою, і які, закріпившись, створюють історичні умови для розпалювання майбутніх тривалих конфліктів¹⁷. У нашому випадку – російських і радянських ланцюгів постачань і виробництва. Придністров'я було місцем, де промисловість розвивалася разом із різкою зміною населення і переселенням громадян російської національності як у радянські, так і в пострадянські часи.

Відповідальність Росії¹⁸ впливає зі старої сталінської політики зміни кордонів і розділення етнічних груп для досягнення максимального етнічного ускладнення¹⁹, яке б забезпечило виживання Радянського Союзу. Потім незалежна Росія підбурювала ці групи відколотися від нових незалежних держав, створюючи заморожені конфлікти, які вона контролювала, і незалежні держави в цілому. Російські війська були присутні як миротворці²⁰. Протилежний побічний ефект поширився і на Російську Федерацію: республіки та автономні утворення, які ніколи не мали можливості вирішувати, бути чи не бути частиною Радянської імперії чи Російської Федерації, також захотіли відокремитися.

Заморожені конфлікти, очевидно, були вибраним інструментом, який Росія використовувала для контролю пострадянського простору та дестабілізації, коли це було необхідно, у Великому Чорноморському регіоні шляхом їхнього розпалювання. Цей інструмент використовувався разом із економічною залежністю²¹, особливо енергетичною і газовою, щоб перешкодити новим незалежним державам зблизитися з ЄС і НАТО. Існували як інструменти стримування і санкцій, так і покарання. Коли відбувались кольорові революції та проєвропейський Майдан, до таких прихованих точок потенційних заморожених конфліктів, створених в Україні, як Керч, Крим, Азовське море, Донбас і так звана Новоросія, а також східні регіони, де проживають етнічні росіяни, додалися нові інструменти: відкритий сепаратизм, анексія, військова агресія.

¹⁷ Edward E. Azar, У раніше цитованій роботі.

¹⁸ Iulian Chifu, Simona Țuțuianu, У раніше цитованій роботі

¹⁹ Детальний опис штучно створених, відповідно до сталінської політики максимального етнічного ускладнення, кордонів, див.: Iulian Chifu, Narciz Bălășoiu, Radu Arghir, У раніше цитованій роботі, pp. 18–27.

²⁰ Iulian Chifu, Oazu Nantoi, Oleksandr Sushko, Societal Security in the trilateral Region Romania-Ukraine-Republic of Moldova/Securitate societală în regiunea trilaterală România-Ucraina-Republica Moldova, bilingual edition, Curtea Veche, București, 2008.

²¹ Iulian Chifu, Adriana Sauliuc, Bogdan Nedeia, Energy security strategies in the wider Black Sea region, Ediția a doua, Editura Institutului de Științe politice și Relații Internaționale al Academiei Române, București, 2011.

Конфлікти ідентичностей у Республіці Молдова. Придністров'я і російська постімперська ідентичність

Заморожені конфлікти та проросійські сепаратистські регіони відігравали роль «сухожилків», які утримували нові незалежні держави в «тілі» Російської Федерації. Ностальгія за Радянським Союзом постійно підживлювалася в сепаратистських регіонах, щоб підтримувати або посилювати враження про Росію (спадкоємицю СРСР) як гаранта безпеки та добробуту. Свою роль відігравали російська військова присутність, економічна та енергетична залежність. Колишні радянські республіки мали вибудовані за десятиліття спільні промислові ланцюжки і спільне виробництво продукції. Також значною була присутність етнічних росіян в економіці, особливо в торговельній сфері, так само як і на передньому краї політики в нових незалежних державах²².

Тому розбіжностей і максимального етнічного ускладнення в Придністров'ї було недостатньо, так само, як це не спрацювало на повну потужність і в інших заморожених конфліктах. Тому Росія використала русифікацію неслов'янських республік і взяла на себе роль захисника росіян — громадян Росії (етнічних росіян), російськомовних (немає юридичного визначення в міжнародному праві) і співвітчизників (позначення колишніх мешканців Радянського Союзу та їхніх наступників), щоб проєктувати свій вплив на внутрішню політику незалежних держав. Ця політика поєднувала статус російської мови як напівофіційної державної та «мови міжнаціонального спілкування»²³. М'яка сила, культура та економіка стали інструментами гібридної війни. Лейтмотив «радянського народу» передбачав жорстке ядро російської «сутності», трансформоване в пострадянських державах у постімперський інструмент²⁴.

Це, безумовно, стосується Придністров'я²⁵ і Республіки Молдова. Але оскільки там не було етнічного конфлікту, конфлікт ідентичностей спочат-

²² Igor Munteanu, Romanița Berghia, Iulian Chifu ș.a., «Insecurity Challenges in the Republic of Moldova», in *Moldova on the way to democracy and stability*, Editura Cartier, 2005.

²³ Iulian Chifu, «Identity and multiculturalism: Diversity and societal cohesion» in *From misunderstanding towards openness and collaboration in multicultural societies*, Editura Pontos, 2005, Chișinău-Belfast-Tallin.

²⁴ UNCHR analysis of Bohdan Nahaylo, *Population displacement in the former Soviet Union*, *Refugees Magazine* Issue 98, 1 December 1994, <http://www.unhcr.org/3b540eae4.html>.

²⁵ Iulian Chifu, *Basarabia sub ocupație sovietică*, Politeia-SNSPA, Bucharest, 2004, 424 p, ISBN 973-86287-8-4.

ку був пов'язаний із зіткненням між радянською і румунською ідентичністю, потім між молдовською і румунською ідентичністю (ремінісценція ідеології окремих націй радянських часів, створеної Сталіним) і нарешті зіткненням між неоімперською російською²⁶ і румунською (яку також називають молдовською) ідентичністю²⁷. Придністров'я є останнім місцем виживання у замкненому від світу просторі радянської сепаратистської «оази» колишніх військових і радянської російської номенклатури, яку захищає російська армія, перетворена на миротворчі сили. Вимога офіційної влади та резолюція Генеральної Асамблеї ООН²⁸ про виведення російських військ із території Республіки Молдова були проігноровані Росією.

Європейська інтеграція Придністров'я і Республіки Молдова. Політичне збурення та економічний рятувальний круг

Політика Європейського Союзу – Європейська політика сусідства, Східне партнерство, угоди про асоціацію, вільну торгівлю та лібералізацію візового режиму – принесла в регіон величезні зміни. Насамперед це була трансформаційна сила і демократизація. Потім нормативна сила ЄС та його м'яка сила, тяжіння до моделі процвітання та безпеки. Це все змінило ситуацію у Республіці Молдова, Україні та Грузії. Вони створили тріо асоціації та націлилися на вступ до ЄС, ставши кандидатами у 2023 році та розпочавши переговори про вступ у травні 2024 року.

Торгівля в Придністров'ї кардинально змінилася через доступ до спільного ринку. Після анексії Криму торгівля з ЄС (особливо з Румунією) стала вдвічі важливішою, ніж із Росією (і Україною), а після повномасштабної агресивної війни Росії проти України рівень торгівлі з Росією впав до одноцифрового числа у відсотках від загального значення. Йшлося про найкращі ціни, перспективи та привабливість, а також прагматичну потребу в доходах на тлі зменшення переказів від фондів із Росії та блокування торгівлі через Україну внаслідок війни.

²⁶ Iulian Chifu, «Conflicts, Conflicts of Identity. Religious Conflicts. Characteristics and Specificities», in Iulian Chifu, Oana Popescu, Bogdan Nedea, Religion and Conflict radicalisation and violence in the Wider Black Sea Region, ISPRI, Bucharest, 2012.

²⁷ Iulian Chifu, «Identități post-comuniste în Republica Moldova», in Sfera Politicii, Vol. XIX, Nr. 11 (165), noiembrie 2011, ISSN 1221-6720, pp. 77–86.

²⁸ UNGA Resolution 72/282. Complete and unconditional withdrawal of foreign military forces from the territory of the Republic of Moldova, adopted by the General Assembly on 22 June 2018, at file:///C:/OneDrive/Documents/texte/Texte%202024/engleza/Black%20Sea%20Security%20Forum/A_RES_72_282-EN.pdf.

Придністров'я розпочало прагматичні дискусії з Кишиневом і визнало взаємозалежність, а також необхідність реєструвати за законами Республіки Молдова компанії, автомобілі та громадян. Більшість мешканців Придністров'я відновили громадянство та документи Республіки Молдова, щоб скористатися правами, які приніс молдовський шлях і проєвропейська політика. Але російські інструменти, зокрема військові, представники всіх трьох спецслужб – ГРУ, СЗР, ФСБ – усе ще функціонують у регіоні та блокують природну еволюцію, спрямовану на інтеграцію Придністров'я із молдовською державою.

”

На практиці, громадяни і компанії інтегруються в правове поле держави зі сплатою податків до Кишинева і відрахуваннями до бюджету. Крок за кроком зникають винятки й особливий статус.

Для будь-якої зовнішньої поїздки, торгового контракту, ділової репутації потрібна підтримка Кишинева і прийняття в обмін на це законів держави. Лише малий бізнес і послуги всередині регіону

залишалися поза законодавчим полем Республіки Молдова. А Кишинів не контролює усю свою територію.

Іншим важливим фактором була залежність регіонального бюджету від дешевого російського газу. Припинення транзиту через Україну для приватних фірм 31 грудня 2024 року внаслідок закінчення терміну дії російсько-українсько-європейського контракту може спричинити проблеми як для Кишинева, так і для Тирасполя: Придністров'я втратить будь-яке альтернативне джерело доходу за електроенергію, вироблену на газовій Кучурганській електростанції, а Республіка Молдова втратить джерело дешевої енергії. Республіка Молдова проявила себе як відповідальний партнер і провела консультації з цього питання, намагаючись знайти альтернативи і задовольнити мінімальні економічні потреби своїх громадян у регіоні.

Неоімперський інструмент вибору: альтернативні сценарії для Придністров'я

Отже, зараз у Придністров'я є кілька варіантів розвитку подій:

- У ході війни Росія вийде до кордонів Республіки Молдова і прийме регіон до свого складу, оплачуючи його потреби і керуючи ним.
- Росія виплатить різницю у пенсіях і зарплатах і надасть субсидії регіональній владі для виживання. Ми матимемо постійну форму політичної структури в Тирасполі, залежну від Росії. Придністров'я не є самодостатнім.
- Якщо Росія жодним чином не підтримає Придністров'я, за допомогою України неоімперський інструмент, який досі був у руках Росії, впаде і реінтегрується в Республіку Молдова, намагаючись пристосуватися до умов, реалій і правил країни після періоду окремого розвитку. Це означатиме величезну турбулентність у державі, яка прагне приєднатися до Європейського Союзу, і Республіка Молдова потребуватиме значної допомоги з боку Румунії та ЄС²⁹.

Отже, головний висновок полягає у тому, що еволюція війни Росії в Україні має фундаментальне значення для майбутнього придністровського конфлікту, зокрема для його завершення мирним шляхом. По-друге, Європа та її м'яка сила відіграють важливу роль у природній реінтеграції берегів Дністра, допомагаючи Республіці Молдова. Отже, європеїзація призвела до поступової повзучої реінтеграції, але лише війна відкрила перспективу завершити цей процес.

Д-р Юліан Кіфу – президент Центру запобігання конфліктам та раннього попередження, Бухарест, Румунія. Він є професором, доктором наук із міжнародних відносин і безпеки в Національному університеті оборони Бухареста, спеціалізується на аналізі конфліктів та ухваленні рішень у кризових ситуаціях. Був радником Президента Румунії з питань стратегічних справ, безпеки та зовнішньої політики (2011–2014) та державним радником прем'єр-міністра Румунії з питань зовнішньої політики, безпеки та стратегічних справ (2021–2023).

²⁹ Julian Chifu, Narciz Bălăşoiu, *Prospective studies of the Wider Black Sea Region. Scenarios for its future in times of high international turbulence.*, ISPRI, Bucharest, 2018.